

I.

Om Østerbygden.

Af

K. J. V. Steenstrup.

1886.

Gjennem Grønlands Historie gaar, som den røde Traad, Spørgsmaalet om, hvor Østerbygden har ligget, eller, med andre Ord, Spørgsmaalet om, hvor det var i Grønland, at Erik den Røde i Aaret 986 grundede en Koloni. I halvfemte hundrede Aar stod denne Koloni i Forbindelse med Omverdenen, navnlig Island og Norge, indtil de uheldige Forhold i Danmark og Norge i Midten af det femtende Aarhundrede bevirkede, at denne Forbindelse efterhaanden ophørte.

Af de gamle Sagaer ses det, at ligesom Island var delt i 4 Fjerdinger, saaledes var Grønland delt i 2 Hovedbygder, Øster- og Vesterbygden. Om disses indbyrdes Beliggenhed véd man kun, foruden hvad der kan sluttes af Navnene, at der var en ubeboet Strækning derimellem, hvis Længde dog angives meget forskjellig. Endvidere synes det, som om Forbindelsen mellem dem, selv om Vinteren, ikke var vanskelig. Østerbygden var den vigtigste af dem, og den laa nærmere Island og Norge end Vesterbygden.

Allerede Erik den Røde maa, efter sin første Rejse til Grønland, have givet en saa udførlig Skildring af, hvor det var, at han agtede at bebygge Landet, at Folk alene derefter turde løbe an paa, paa egen Haand at finde Stedet. Saaledes betænkte jo Bjarne Herjulfson, ifølge Erik den Rødes Saga, sig ikke paa at følge efter sin Fader, der var draget til Grønland, uagtet hverken han eller hans Folk før havde været i Grønlandshavet. Der er heller næppe nogen Tvivl om, at de mundtlige Beretninger om Sejladsen til Grønland i hele det

første Afsnit af dette Lands Historie ansaas for tilstrækkelige til at finde Landet og Bygderne.

Da Erkebiskop Valkendorf i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede besluttede paany at lægge Grønland under Trondhjems Bispestol, samlede han alle de gamle Efterretninger om Sejladsen dertil, som han kunde overkomme. Det er disse saakaldte Kursforskrifter, der i en senere Tid have spillet en saa stor Rolle i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed, idet de fejlagtigen bleve opfattede, som om de viste Vejen lige til Østerbygden, hvad der aabenbart aldrig har været Meningen med dem; de skulde kun give Anvisning til at finde det Sted, hvor Grønland burde anduves, for saa derfra at søge til Bygderne.

Foruden Kursforskrifterne er den vigtigste Kilde til Kjendskabet til det gamle Grønlands Geografi Ivar Baardsens Beretning, der antages at være forfattet ved Aaret 1400. Den deri meddelte Fortegnelse over Fjordene, Kirkerne og de beboede Steder har spillet en vigtig Rolle ved Bestemmelsen af Østerbygdens Beliggenhed, idet man har forsøgt at anbringe dem paa Grønlandskaartet. Først anbragte man de nævnte Steder uden noget geografisk Grundlag, og senere, da et saadant var bragt til Veje, søgte man at bringe dem i Overensstemmelse dermed.

Efter 3die Bind af Grønlands historiske Mindesmærker hidsættes her det vigtigste af Kursforskrifterne og de gamle geografiske Bestemmelser.

1) Af Olaf Tryggvesöns Saga: Fra Sneffeldsnæs, hvor Vejen er kortest til Grønland, er der, over Havet, 4 Dages Sejlads mod Vesten. Man siger og, at, naar man farer fra Bergen til Hvarfet paa Grønland, man da maa sejle 12 Mil sønden for Island. (S. 211.)

2) Af Hauksbogen: Af Hernum i Norge skal man sejle lige mod Vest til Hvarf paa Grønland; og da sejler man norden for Hettland, dog saaledes, at man netop kan det, fordi at man har klar Udsigt over Havet, men sønden for Færøerne, saa at man over Søen

kun ser Fjeldenes halve Højde, men saaledes sønden for Island, at dets Søfugle og Hvalfiske lade sig se. (S. 213.)

3) Af Gissur Ejnarsøns Kopibog: Dette er ret Kurs til Grønland. Fra Stadzmule (Stat i Norge) fuldkommen lige mod Vest, da styrer du lige mod Vatnsnæs i Grønland. (S. 214.)

4) Af Gripla: Fra Bjarmeland ligge Udbygder lige Nord til det Land, som kaldes Grønland. Men der er Bugter for, og Landet strækker sig imod Sydvest; der er Jøkler og Fjorde; der ligger Øer udenfor Jøklerne; til den ene Jøkel kan man ikke undersøge, til den anden er en halv Maanedes Sejlads; til den tredie en Uges Sejlads; den er nærmest ved Bygden; den kaldes Hvidserk; dernæst drejer Landet imod Nord; men den, som ikke vil forfejle Bygden, han stævne i Sydvest. (S. 223.)

5) Af et ældgammelt Haandskrift: Grønland vender imod Sydvest, sydligst er Herjulfsnæs, men Hvarfsgnipa nærmest vesten derfor. (S. 227.)

6) Af Ivar Baardsens Beskrivelse: Fraa Snefelsnæs aff Island, [som er stackist till Grønland, 2 Dage och thou Netters Seyling, rett i Vester att zeylle, och der ligger Gunbjernerschier rett paa Mittveyen emellum Grønland och Island. Thette vaar gammell Seylling; en nu er kommen Is udaff landnorden Botnen saa ner forschreffne Scher, att ingen kan uden Liffs Fare denn gamble Leed seyle, som hereffter hørres. Item de, som seyle ville [udaff Bergen rettedes, till Grønland, och komme iche till Island, da schulle de zeylle rett udi Vester, saa lenge de komme synden ved Island till Røchenes, och da schulle de vere XII Uger Søes sønder i Haffed aff forschreffne Røchenes, och saa med forschreffne Vesterlede schall hand komme under det høye Land udi Grønland, som heder Hvarf; een Dag tillforn, før mand kand see forschreffne Hvarf, schall hand se ett andet høitt Bergh, som heder Hvidserk; en under forschreffne thou Fjeld, som Hvarf heder och Hvidserk, ligger edt Nes, som heder Herioldtznes, och derved [ligger en Haffn, som hedder Sand. Item seyller mand udaff Island, da schall hand thagge [sinn Kaes fraa Snefelsnes, som ligger [een Thølldt Søes vester lenger paa Island end forschreffne Røchenes, och seyle da rett udi Vester [een Dagh och een Natt [en stevne siden i Sudvest, att fly forschreffne Is, som ligger ved Gunbiernerschier, och siden een Dag och een Natt rett i Nordvest; och saa kommer hand rettedis under forschreffne høye Land Hvarf i Grønland, som forschreffne Herrisoldtznes och Sandhaffn ligger under. (S. 250.)

Paa Grund af, at Valkendorf faldt i Unaade, blev der intet af den af ham paatænkte Expedition til Grønland, og man véd derfor heller ikke, hvor han havde tænkt sig, at Bygderne skulde søges. De af ham samlede Efterretninger om Kursen, se G. h. M. III. p. 482, synes nærmest, ligesom de ovennævnte Kursforskrifter, kun at gaa ud paa «at faa fat paa Landet», som Søfolkene sige; thi saa, som der staar, finder man med Guds Hjælp Eriksfjorden. Efter Zieglers Fremstilling og Kaart¹⁾, hvorpaa Valkendorf jo menes at have haft Indflydelse²⁾, at antage, at denne sidste kun har tænkt sig Grønland som en Kyst Vest for Island, uden nogen bestemt Form, er næppe be- rettiget.

Under Frederik II udsendtes der, i Aarene 1568—81, 2 eller 3 Expeditioner for at knytte den gamle Forbindelse; men ingen af dem naaede dette Maal, idet de kom tilbage uden at have betraadt Landet, rimeligvis fordi de vare løbne ind i Isen paa Sydostkysten, da de, følgende Kursforskrifterne, søgte Land dér.

Fra denne Tid, Aaret 1570, har man det første selvstændige Kaart over Grønland, forfattet efter nordiske Kilder³⁾, af Rek- toren ved Skalholt Skole, Sigurd Stephanus. Paa dette Kaart, der hosstaaende er gjengivet i Heliotypi, er der paa Grønland kun angivet to Navne, Hvidsærk og Herjulfsnæs, hvilket

¹⁾ Jacob Ziegler, *Qvæ intus continentus Syria, Palestina, Arabia, Ægyptus, Schondia etc. Argentorati 1532.*

²⁾ Estrup i *Det skand. Literaturselskabs Skrifter. XX. 1824. S. 294.*

³⁾ Et maaske endnu ældre Kaart af ren nordisk Oprindelse findes i Olaus Magnus: *De gentibus septentrionalibus* o. s. v. Romæ 1555. S. 70. Paa Kaartet over Nord-Europa i denne Udgave findes Grønland ikke angivet, medens dette derimod findes paa det Kaart, der ledsager Baselerudgaverne fra 1567. At det ikke findes i den førstnævnte Udgave, kan maaske hidrøre fra, at Island der er lagt saa nordligt, at der ikke godt er Plads dertil, medens Island i Baselerudgaverne er rykket sydligere, saa at Grønland har kunnet anbringes, og det der anbragte Grønland synes saa, i det Væsentlige, at være en Kopi af den ovennævnte Kaartskizze i Roma- udgaven 1555.

I. Sigurd Stephansens Kaart fra 1570.

sidste betegner Landets sydligste og mest fremspringende Punkt. Lige Vest derfor findes to Bugter, der, som det senere omtalte Kaart fra 1605 viser, skulle markere Øster- og Vesterbyden. Den større Bugt Vest for disse igjen, mellem Helleland og Grønland, synes at betegne de senere af Englænderne paany opdagede Davis-Strædet og Baffinsbugten, idetmindste har Forfatteren af Kaartet fra 1605 opfattet det saaledes.

I Aaret 1605 fornyede Christian IV Forsøget paa at faa fast Fod i Grønland, og, at Forsøget den Gang lykkedes, skyldes, som det synes, udelukkende det, at han havde engageret en engelsk Lods, James Hall, til at vejlede Expeditionen. Denne

Mand, om hvem man forøvrigt ikke synes at vide andet, før han traadte i Christian IV's Tjeneste, end at han var fra Hull ¹⁾, skal efter Lyscander ²⁾ have været vel kjendt i de grønlandske Farvande, og det er vel ikke umuligt, at han kan have været med John Davis paa en af hans Rejser i Aarene 1585—87; i al Fald har han, saaledes som jeg har søgt at vise ³⁾, vistnok været i Besiddelse af og sejlet efter hans Kaart.

En Følge heraf var, at, da Hall søgte at føre Expeditionen til Grønlands Vestkyst, hvor han var kjendt, medens den danske Lods ifølge Kursforskrifterne vilde søge Land paa Grønlands Sydostkyst, opstod der Strid, og Skibene skiltes ad. Heldigvis havde Hall ved Trusler og Bønner faaet Kaptainen og Besætningen paa «Løven» lokkede saa langt op i Davisstrædet, at de, da de endelig forlode ham, alligevel kom til Land paa Vestkysten. De af Hall ledede Skibe, «Trost» og «Katten», kom til Land paa 66° 33' N. B. i den af dem benævnte Kong Christiansfjord, der, efter Kaptajn Jensen, er Fjorden Itivlek. Hvor «Løven» kom til Landet, véd man ikke; men rimeligvis har det været et Sted i Frederikshaabs Distrikt. Afstanden angives i G. h. M. III. S. 689 til 60 Uger Søes, og i Jens Bjelkes haandskrevne Relation ⁴⁾ til 80 Mil. Karakteristisk for den forskjellige Opfattelse, der gjorde sig gjældende hos Hall og de danske, er den Maade, hvorpaa de hver for sig betragtede den Opgave, de havde at løse, efter at være komne til Grønland. Thi, medens «Løven» kun opholdt sig 3 Dage i den Havn, den endelig var naaet ind i, og saa ilede hjem, og, som Jens Bjelke siger:

Og med sig de Tidender førte,
 At Grønland, som Danmark tilhørte
 Og syntes at være forsvundet,
 Var nu omsider igjen opfundet;

¹⁾ Markham: The voyages of W. Baffin. Hakluyt Society 1881. p. XVIII.

²⁾ Grønlands Chronica 1608. Fol. P. 4.

³⁾ Ymer 1886. S. 83.

⁴⁾ Relation om Grønlaud. Den anden Traktat. Gl. kgl. Mss. Sml. Fol. Nr. 996.

saa søgte Hall af yderste Evne at undersøge Landet i saa stor Udstrækning, som det var ham muligt. For ham, der jo meget godt vidste, baade hvor Grønland laa, og hvor han skulde naa ind til det ¹⁾, var der ikke noget særligt mærkeligt ved blot at naa til Land, hvorimod det var en anderledes stor Begivenhed for de danske at naa at komme til Land i Grønland, efterat flere tidligere Expeditioner forgjæves havde prøvet derpaa. Derfor siger Jens Bjelke ogsaa om Besætningen paa «Løven», der kom først hjem:

De kom igjen med Lov og Ære,
 Havde opsøgt det Land og Jord,
 Om hvilket længe var gaaet Ord,
 At det med Alt var kommen hen
 Og aldrig skulde ses igjen
 Af nogen her af disse Lande
 For den Ustyr, der var for Hande
 Af Is og andet saadant mër.

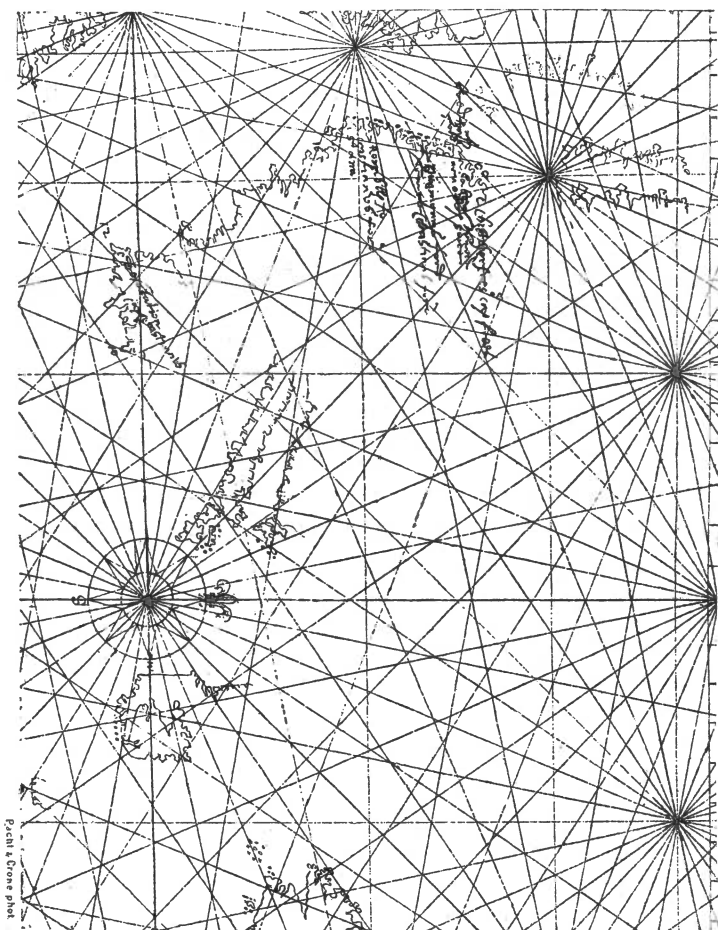
At ogsaa Christian IV selv har været tilfreds med Resultatet af denne Rejse, ses af den Motivering, hvormed han, under 1ste April 1606, udskrev en Skat til Afholdelsen af Udgifterne til den Expedition, han i dette Aar udsendte til Grønland, navnlig for at hente Sølvets. Heri siger han nemlig: Vider, at eftersom Vi forleden Sommer, ikke med ringe Besværing og Omkostning have ladet opsøge og besejle Grønland, som er et Ledemod og med Rette hører under Norges Krone, og som i nogle af vore Forfædres Tid haver været skildt, om hvilket Lands Lejlighed Vi udi nogen Maade saavel som og om Kaasen og Sejlationen nu noksom ere blevne forstandiget ²⁾.

¹⁾ Purchas. His Pilgrimes, London 1825—26, Vol III, S. 816, og Halls Manuskrift i British Museum: M. S. Bibl. Reg. 17. A. XXXXVIII. p. 261.

²⁾ Gehejmeark. Sjellandske Tegnelser og Norske Rigsregistranter. III. S. 138. Under 20de September 1605 (Sjellandske Registre) fik Hall Bestilling som Styrmand: Til aarlig Pension fik han 500 Rdl., saa og efterskrevne Fetaljer til sin Underholdning: En Oxe, Rug $\frac{1}{2}$ Pund, Byg $\frac{1}{2}$ Pund, Smør en Fjerding, Gryn en Tønde, Brød en Tønde, Fisk 5 Lispund og Bergfisk 6 Lispund. Tillige frit Hus og Bolig her i Byen, og «skal denne vor Bestilling begynde og angaa fra den 6te September sidstleden».

Det Kaart, Hall optog paa Rejsen i 1605, og som udelukkende er baseret paa virkelige Observationer, findes i det ovennævnte Manuskript i British Museum. Foruden et Kaart over hele den undersøgte Kyst findes deri ogsaa Specialkaart over 3 af de vigtigste Fjorde. Tavle 3 og 4 ere Fototypier efter Fotografier af Originalerne. — Medens dette Exemplar af Halls Kaart kun viser os den undersøgte Del af Kysten, saa

II. Formodet Kaart fra Halls Rejse 1605.

viser derimod det Exemplar, der under Mærket K. 29 findes i det kgl. Bibliothek i Stockholm, og hvorom jeg i «Ymer» 1886 har givet en kortere Meddelelse (se hosstaaende Kopi deraf), hvorledes man da tænkte sig denne Kyststrækning indlemmet i Grønlands-kaartet. En Modsætning til disse paa Observationer baserede Kaart danner det paa Tavle 1 kopierede Kaart, der ligeledes viser Resultaterne af Rejsen i 1605, men som derimod er udarbejdet af en Historiker. Jeg skal senere omtale dette ret mærkelige Kaart noget nøjere og derfor her kun bemærke, at det har Betydning derved, at det viser os, hvorledes man dengang tænkte sig Grønlands Form og de gamle Koloniers Beliggenhed derpaa; udelukkende efter islandske Kilder og navnlig uden Paavirkning af Zenikaartet, der jo, siden Mercator adopterede det, spillede en saa stor Rolle i Kaartene over det nordlige Atlanterhav. Som det ses, er det Stephanus' Kaart, der for Grønlands Vedkommende er benyttet. Karakteristisk er det, at dette Lands mest fremspringende, altsaa i Virkeligheden det sydligste Punkt, er betegnet Høgeland, der efter Ivar Baardsen er lig Hvarf, altsaa lig det, vi siden Davis kalder Kap Farewel. Vestligere kommer Herjulfsnæs og dernæst Eriksfjorden, der repræsenterer Østerbygdsfjordene, hvilket blandt andet er indlysende deraf, at den næste Bugt er betegnet Vesterbygdsfjord. — Tavle 2 er en Gjengivelse af Gudbrand Thorlacius's egenhændige Kaart fra 1606¹⁾, der, som jeg antager, er tegnet til Arngrim Jonsens Grønlandia. Grønland har her faaet baade en anden Form og en anden Retning, og heri har maaske Zenikaartet ikke været uden Indflydelse, omendskjøndt det vel snarest er det nøjere Kjendskab til Davisstrædet, der har bevirket Forandringen. Ogsaa her ser man paa Landets mod Sydøst mest fremspringende Punkt Navnet Herjulfsnæs og Vest derfor de to sædvanlige Bugter, Eriksfjorden eller Østerbygden og Vester-

¹⁾ Gl. kgl. Samling. 4to. Nr. 2876.

bygden. Begge Bugterne ere her anbragte paa Sydenden, som derfor er gjort bredere. Meget betegnende for Forfatterens Opfattelse af, hvor Bygderne laa i Grønland, er den punkterede Linje, der fra Snefelds Jökul paa Island løber over til Grønland og derfra langs Østkysten ind i Eriksfjorden, og langs hvilken der staar: *Antiqua navigatio ex Islandia Grønlandiam versus*. Altsaa ogsaa dette Kaart, ligesom Stephanius's, viser tydelig, at Forfatterne ikke have tænkt sig Østerbygden liggende lige over for Island, men derimod, at den først fandtes Vest for Landets mest fremspringende Punkt mod Sydost, [altsaa Vest for Sydspidsen.

At ogsaa Christian IV selv havde denne Opfattelse, ses af den Instrux, han gav Expeditionen i 1607, der lededes af Karsten Richardson og James Hall. Heri hedder det:

Eftersom vi udi den forgangne Sommer have udrustet 4 af vore Orlogsskibe, at opsøge og forfare Lejligheden, Vilkaar og Tilstanden om vort Land Grønland, hvad Havne, Fiskeri, Græsgang der fandtes, hvoraf og ved hvad Middel Folket der paa Landet levede, samt andet mere, som om samme Lands Lejlighed at vide os kunde gjøre Information. Og fornævnte vores Fuldmægtige, som did forsent bleve, have begivet dem paa den Westerside af formeldte Grønland, som er tvært over fra Amerika og langs Landet, fra den 60 til den 66 Grad fundet nogle Havne. Ogsaa begivet dem ind i Landet og der fundet adskillige Boliger og Vaaninger (dog ikke ret langt fra Søsiden), som Grønlænderne iboede. Iligemaade ført os hid til Riget nogle Personer, som de der paa Landet optoge, med mere paa samme Rejse blev udrettet. Og efterdi vi formene endnu meget bedre Vilkaar og Næring der udi Landet at finde, end som fornævnte vores Fuldmægtiges Relation medfører, saafremt vi udi andre Maader og endnu videre derom lade forfare med Flid og Vindskibelighed. Da skulle formeldte vores Fuldmægtige, dem til desbedre Information dette efterskrevne vel have udi Agt. Vi forfare af gamle Dokumenter, baade Norske og Islandske, at det bedste Land og det villigste Folk paa Grønland, de bo langs ved en Fjord som kaldes Eriksfjord, som ligger Sydvest paa Landet, mellem den 60 og 61 Gradu ungefæhrlig, dog imod den Østerside af

Landet, hvilken Fjord skal være nogen Uger Søes bred og strækker sig Nord hen i Landet mange Uger Søes. (Herefter følger saa en af de gamle Fjordfortegnelser og Fortegnelsen over Landets formentlige Produkter.) Naar nu foreskrevne vores Fuldmægtige saavidt paa deres Rejse kommer, at de haver Længden af Lindesnæs, da skal de sætte deres Kurs ungefær V. N. V. derfra, saa at de forfalde paa den synderste Kant af Grønland, som ligger tvert over fra vort Rige Norge og vergerer hen til Østen imellem 60 og 61 Grad ungefærlig, dog paa den Østerside, hvilken udi Dokumenterne agtes for det Syderste af formeldte Grønland. Naar de paa den 60 og 61 Grad faa Grønland at se, skal de største Flid anvende at de kunne faa nogen god Ankergrund, eller, om den ikke findes, sejle imellem de formeldte 60 og 61 Grad eller der omtrent, paa det de kunne finde Eriksfjord, som formentes at ligge imellem de foreskrevne to Grader. Og efter de ved Guds Hjælp og deres Flid samme Eriksfjord finder, skal de begive dem ind i Fjorden, Nord paa, eller hvor den sig henstrækker, fordi, det bedste Land og Folk paa Grønland er, det findes hos denne Eriksfjord. Og imidlertid de saaledes er udi Eriksfjord, skulle de vel agte, hvor gode Havne eller god Sætteri er, og forfare deres Dybde. Item udi hvilke Maaneder de ere med Is beløben, og hvi længe de ere fri for Is. Og efter som gode Lejligheder for Skib at ligge findes, saa maa de sætte Varder eller Tegn til paa Landet. De skulle og med Flid forfare, om der findes de fornævnte Kirker, Klostre, Fjeld, Indvige, Smaafjorde, Gaarde og andet, som foreskrevet staar. Item om der er nogen Bisp, Præst, Foged, som de give Skat og ere lydige. Item hvoraf Folket mest lever og mere dennem, om der er Forskjel paa dem, eller de ere alle lige ens. Og, efterdi formeldte vores Fuldmægtige ikke ere paa begge Skibe over 44 Mand stærk, da kan de ikke letteligen give dem til at gjøre nogen Landgang, med mindre Skib og Folk skulle derved eventyres. Hvorfor, naar Grønlænderne komme ombord hos dem, da skal de saare venligen dem omgaaes, og skal de sælge dem nogen Kramvare, give dem Mad og Drikke og i andre Maader fare vel med dem. Vi tvivle ikke, at de enten forstaa Islandsk eller Gammel-Norsk. Hvorfor vi og have forordnet af Norge og Island, som kunne tale med dem og alting desbedre forfare. Men dersom vore Fuldmægtige saae ved Strandsiden nogen Kirke, Vaaning eller andet, og de kunne uden Fare med en Part af Folket slig Lejlighed besigtige, da maa de det gjøre, dog at de se dem vel for, og

at Kaptajnen og Styrmanden selv blive ved Skibet. Naar formeldte vores Fuldmægtige saaledes Erichsfjord med sine Indfjorde og Havne have vel randsaget, skulle de det dermed i Aar lade blive, men begive dem nordenpaa, saa langt de kunne, ydermere Havne og Landet at opsøge og ikke haste for meget hjem igjen, om de skjøndt nogen Land eller Lejlighed finde. Men jo mere Gud give dem Lykke til, jo mere og flittigere de det skal forfølge og randsage, saa de mange Steder og Havne kan oplede, at vores Skibsudredning og anvendte Unkomst maatte være vel anlagt. Thi de ikke paa deres Hjemrejse sig skulle begive, før den 3die August er forbi. Den Rejse fra Lindesnæs til Grønland og siden tilbage igjen skal ordentlig afpunkteres hver Dag og siden os tilstilles. Saavidt vores Skibsfolk paa begge Skibe anlanger, over dem skal Karsten Richardsøn raade og Magt have, dem, som sig forbyder, efter Artiklerne at straffe. Men Seglationen og Coursen den skal Jacob Hald for raade, og skal ham derudi baade vor Kaptajn og Skibsfolk være behjælpelig, med mindre de fornemme, at han anderledes end oprigtig er, og denne vor Instrux medfører, vil tage afsted. Ikke skal heller vor Kaptajn paa «Trøst» føre videre Sejl end som vort andet Skib, den grønlandske Bark, kan følge. Naar nu vores Fuldmægtige dette, som foreskrevet staar, have forrettet, saavidt Gud give dem Naade til, skal de paa Hjemreisen til vort Slot Kjøbenhavn dem begive og os om alting gjøre underdanig Relation og med ingen her i Riget eller anden om formeldte Kaas noget tale, men holde det hos dem selv, hvorefter de dem kunne have at forholde. Actum Hafniæ 6te Maj Anno 1607. (Sjæll. Register.)

Af denne Instrux fremgaar det, at Christian IV tænkte sig Grønland ganske; som vi se det paa Gudbrand Thorlacius' Kaart, nemlig at Eriksfjorden skulde søges paa Sydenden af Landet, dog nærmest henimod Østsiden. For at naa dette Sted skulde de søge Land paa Sydostpynten, saaledes som jo ogsaa enhver Sømand a priori vilde gjøre det, der kommer fra Øst og skal ind paa Sydspidsen. Det faldt altsaa slet ikke Christian IV ind at søge Østerbygden paa Østkysten, først naar Østerbygden foreløbig var undersøgt skulde de begive sig mod Nord langs Østkysten, for at undersøge denne, ligesom de de foregaaende Aar havde undersøgt Vestkysten. For Is kunde

Expeditionen ikke naa ind til Landet paa det betegnede Sted og vendte hjem med uforrettet Sag ¹⁾).

Da det altsaa ikke lod sig gjøre at naa lige fra Havet ind til Sydenden af Landet, og, da det havde vist sig, at der paa Vestsiden ingen af de gamle Islændere fandtes, søgte den næste Expedition, Danell's i Aaret 1652, at gaa den gamle Vej, Eriksstevne, nemlig fra Island lige Vest over til Grønland. For Is naaede heller ikke den at komme til Land der og stod da langs Iskanten om Sydenden af Landet, ind i Davisstrædet, og kom endelig til Land omtrent, paa samme Sted, som Expeditionen i 1605. Aaret efter søgte Danell længere Nord paa, endog helt op til Jan Mayen, for at komme indenfor Isen, men Resultatet blev det samme som Aaret iforvejen, nemlig at han først naaede at komme til Land i Davisstrædet. Paa den 3die Rejse i 1654 gik han lige til Davisstrædet. Til Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed bidrog disse Danells Rejser intet, men gjorde det tvertimod mere indviklet, idet han, aldeles umotiveret, mente at have set det gamle Herjufsnæs paa Østkysten paa 64° N. B.

Danell's Journal synes at være gaet tabt ved Theodor Thorlacius ²⁾, men findes i Uddrag i Chr. Lunds Ind-

¹⁾ Bussæus siger, at Kongen paa Grund af de store Omkostninger, han havde paa Grønlands Gjenopdagelse, skal have kaldt det sin «de Viser Sten».

²⁾ Af Bussæus' Oversættelse af Arngrim Jonsens Grønlandia, Kbhvn. 1732, S. 56, ses det, at Th. Thorlacius, blandt andet Materiale til Grønlands Historie, havde, da han i 1669 var her i Kjøbenhavn, Danell's Journal. Hvad jeg skrev om Grønland, siger Thorlacius, tilbød jeg underdanigst Frederik III, og jeg formoder, at det findes i Kongens Bibliothek. Men det, jeg selv beholdt, siger han endvidere, blev snappet bort paa Søn af en skotsk Kaper. Torfæus siger i Fortalen til Grønlandia antiqva, at Danells Journal tilligemed andet, som Thorlacius vilde have ført med sig til sit Fædreland, blev et Bytte for de skotske Sørøvere. Det er saaledes næppe korrekt, naar Bussæus (Gl. kgl. 4to Nr. 2886 pag. 142) siger: Dog havde de Nalle paa Hjemrejsen den Vanlykke, at hans Skib af nogle skotske Sørøvere blev plyndret og hannem iblandt andet hans Journaler fratagne. — Den Afhandling, som Thorlacius siger, at han overleverede Kongen, er rimeligvis den samme, som endnu findes under Mærket Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881 eller maaske snarere Gl. kgl. Fol. Nr. 997.

beretning til Fredrik III, dateret den 28de Marts 1664¹⁾. Hermed følge to Kaart, hvoraf det ene er en fuldstændig Kopi af Gudbrand Thorlacius' Kaart fra 1606, og det andet er en, efter Danells Rejser, rettet Kopi deraf. Paa det første Kaart

¹⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2880. I samme Aar er ogsaa det Exemplar af Arngrim Jonsens Liber de Grønlandia, hvori Gudbrand Thorlacius' egenhændige Kaart findes (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2876), tilstillet Kongen, hvad ogsaa var Tilfældet med P. H. Resens Beretning om Rejser til Grønland (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2879), og endvidere udgik der jo, ligeledes i samme Aar, i Følge »Forordninger og aabne Breve, som til Island ere udgivne» (3die Del, Kbhvn. 1787, S. 117) Opfordring om at indsende alle Breve og Dokumenter i det trondhjemske Arkiv, der angaa Grønland, saa det synes, at der i dette Aar maa have været noget i Gjære angaaende Grønlands Undersøgelse, men i Følge G. h. M. III. S. 725 blev det dog ikke til noget. Erichsens Udtog af Christian Lunds Indberetning, Kbhvn. 1787, 8vo., er i alt Væsentligt fuldstændigt; der er kun sket nogle Sammentrækninger, og, hvad der er udeladt, er egentlig kun et Par Fortællinger om Grønlanderindernes Usædelighed. Et Par Fejllæsninger eller Fejlskrivninger kan der maaske dog her være Anledning til at henvende Opmærksomheden paa, idet jeg forbigaar en Del mindre væsentlige Trykfejl, navnlig af Tal. Side 6 L. 15 skal der staa Widsadlen og ikke Hvidsolen. Samme Side L. 22 stod der oprindelig i Manuskriptet ikke høje Land (har Erichsen selv rettet det?), men Høegeland, hvilken Form har Betydning, da den viser Overensstemmelsen med Betegnelsen paa ældre Kaart. S. 16 L. 19: Stumbierg, der skal vist læses Stenbjerg. S. 19 L. 10 og flere Steder staa Baalsrevier, men i Manuskriptet staa Bal- eller Ballrevier, hvilket er rigtigt, da det er opkaldt efter Richard Ball. S. 12 L. 1: uden, læs inden. S. 20 L. 1: for Land, læs Forland. S. 29 L. 7: N. N. V., læs V. N. V. S. 30 L. 22: deres, læs vores. S. 37 L. 9: S O. til S., læs O. til S. S. 37 nederst: O. N. O., læs O. og N. S. 45 L. 6 skal der ikke staa Heine, der staa hen (der plejer ellers at føres hen: Knive o. s. v.). S. 45 L. 19: efter Hedninger staa der i Manuskriptet: og peger paa Solen, naar de ankommer og raaber Elevout. Angaaende dette sidste Ord, der spiller en vis Rolle i de tidligste Rejser til Grønland, skal jeg her kun gjøre en lille Bemærkning, da det ikke alene skrives, men ogsaa oversættes meget forskjelligt. Davis (Hakluyt's Principal navigations. III. S. 105) skriver Yliaoute «I meane no harm». Hall skriver (Parchas his Pilgrimes. III. S. 817) Yota og (det ovennævnte Manuskript i British Museum, S. 8) Yliout. Gatcombe (Baffin) skriver (Churchill, Collection of Voyages and Travels, Vol. VI. 1732. S. 248) Elyot: «Are we friends». Hos Olearius (Persianische Reisebeschreibung. 1656. S. 171) staa Iliout og Ilioun: «Die Sonne». Hvad der er ment med dette Udbrud, er ikke let at tyde; Dr. Rink har i Ordlisten til Hakluyt Societys Udgave af Davis Rejser ikke villet indlade sig derpaa.

Indicatio GRONLANDIE & vicinarum regionum, versus Septentrionem, & Occidentem, ex antiqua quadam mappa rudi modo delineata, ante aliquot centenos annos, ab Islandis, quibus tunc erat ista terra notissima. & nauticis, nos. ri temporis. observationibus.

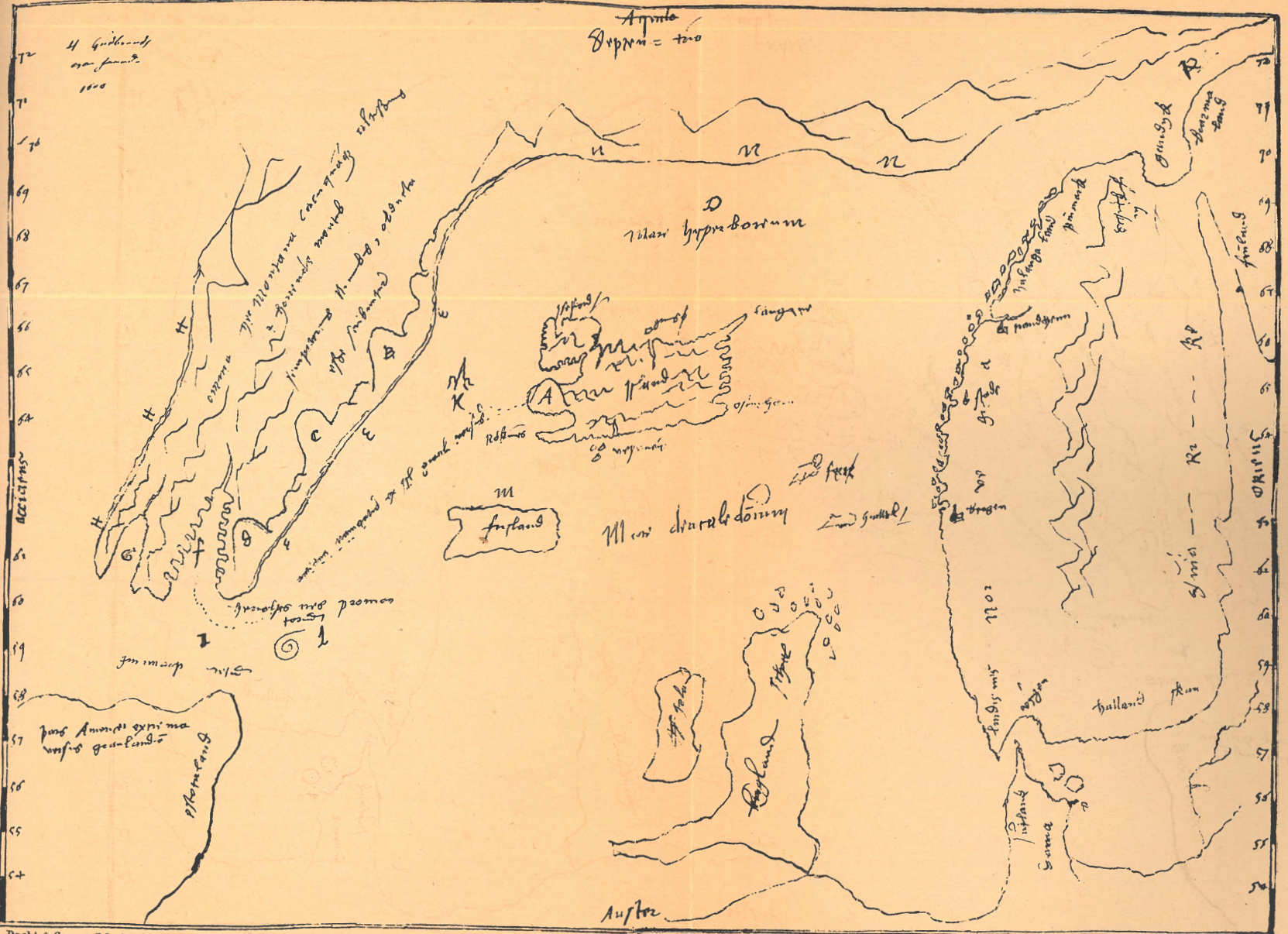
SERENISSIMO RE-
GI DANIE & SEPTENTRIO-
NIS CHRISTIANO IV.
& Domino Clementissimo.

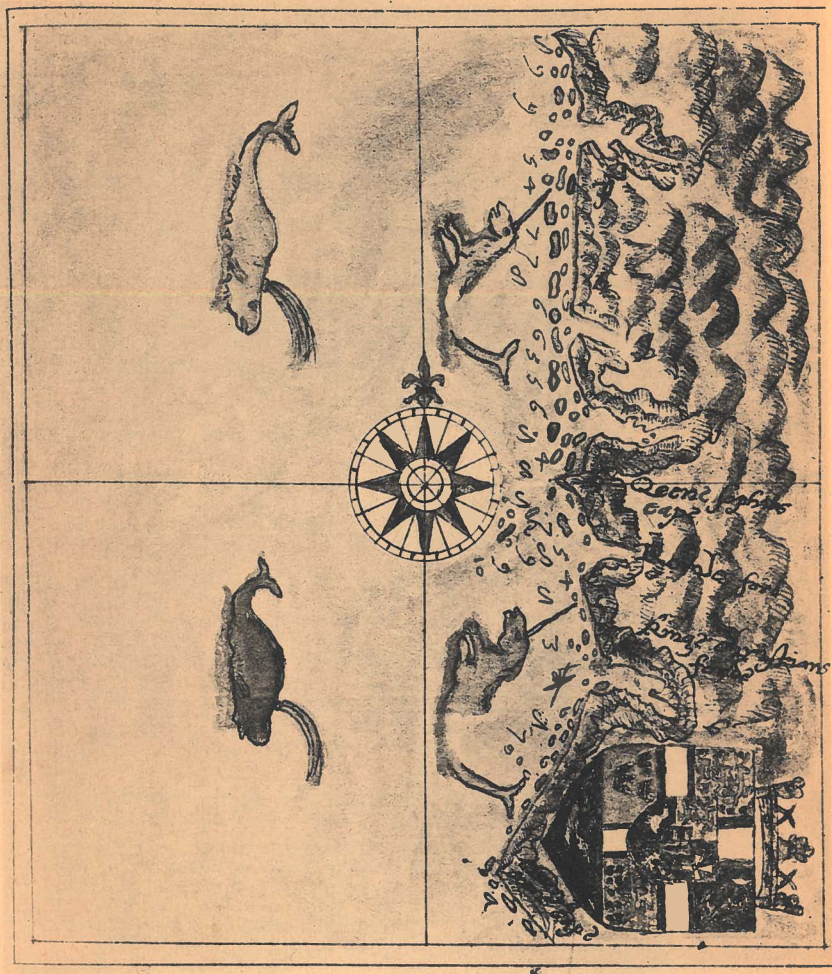
Talis ad Arcturum Septem. Rex magne Trionis
Orbis, ad incerto fante, pene, iacet.
at hinc, Utinam, sedes Magni Gerulbi.
Nostri, Iacobelli Grammatici, fide.
Jotorum, domus hec monstrato corpore, quod sit
Islandis, quondam Rex, hinc, fama fuit.
Unquam, Rōdinnus, Hornfimus, cornu monstrant.
Ugula, in viti, corporibus, fuit, modo.

Risels, torvi, qui sunt in montibus,
Cultura, ex vera religione, Dei.
Post hoc, prima, vira, Gronlandia, felix.
Te, coluit, sanita, que, hinc, hinc, hinc.
Argentum, in terra, prestans, Rex, hinc, hinc.
Sic, Rex, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.
Dixit, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.

Nax, Grønlandi, saxis, helle, vocata
Landia, Ehdri, Leudis, dicta, ut
Nax, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.
Dixit, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.
Dixit, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.

Agricolæ, caput, hinc, vocatur, & ulterius
terra, late, pinguis, Corterialis, habet
Norumbega, tuis, quondam, sic, dicta, colonis
Cecili, ut, presas, ultima, terra, patet.
Dixit, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.
Dixit, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc, hinc.

HALL. 1605.

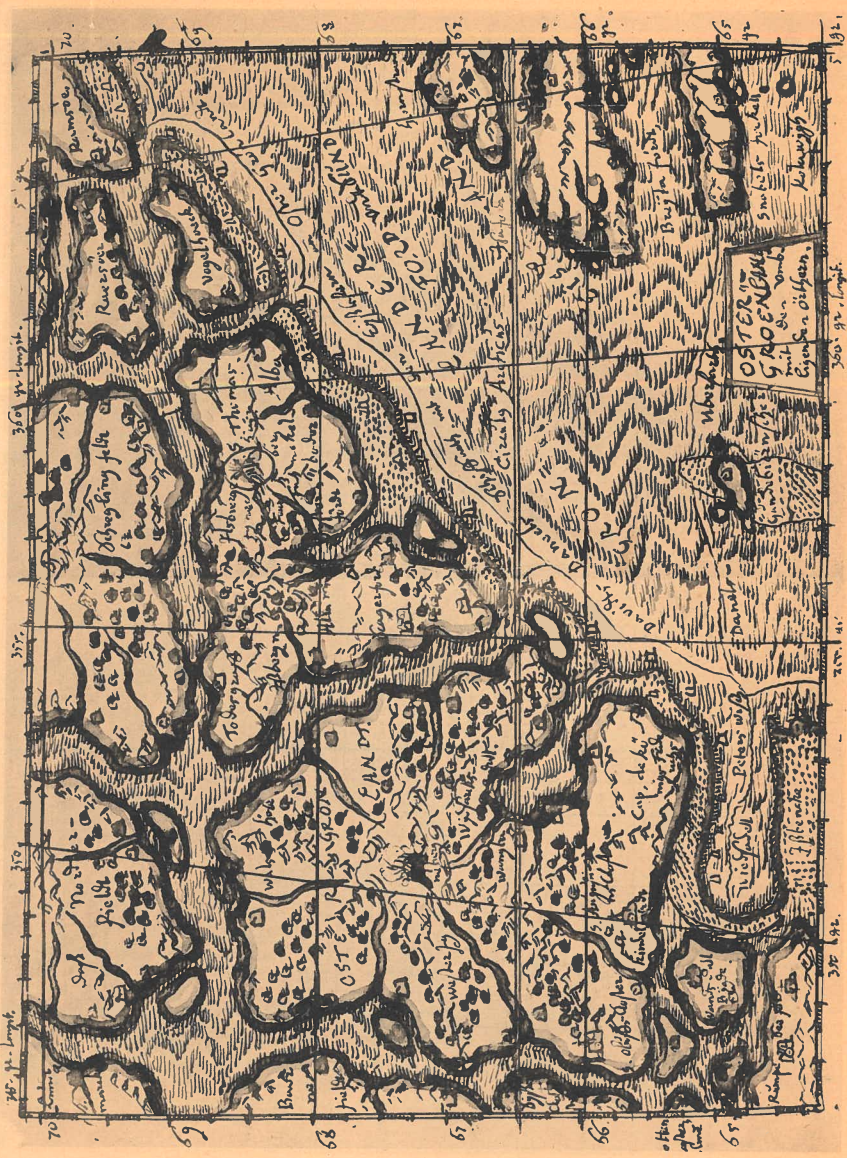
KONG CHRISTIANS FJORD.

CUNNINGHAMS FJORD.
HALL 1605

BRADE RANSONS FJORD.

JOH. MEJER: DANELLS REJSER 1652 OG 53.

JOH. MEJER: DANELLS REJSE 1652.

er der efter Lyscanders Grønlands Chronica indlagt Rejserouterne fra 12 Rejser til Grønland og Landene deromkring. Dette Kaart hører egentlig ikke til Lunds Manuskript, men derimod snarere til et andet, af Resen, hvori disse Rejser ere omtalte, nemlig Gl. kgl. 4to Nr. 2879. Det andet Kaart, der viser Rejserouterne i 1652 og 53, synes Christian Lund at opfatte, som om det var et Originalkaart af Danell. Da det jo imidlertid, som ovenfor nævnt, i det Væsentlige kun er en Kopi af Gudbrand Thorlacius' Kaart, maa man antage, at Danell har haft dette med, og, hvis han ikke har forandret andet derpaa end det, Christian Lunds Kaart og Erichsens Kopi deraf viser, maa man slutte, at han ikke har været en saa dygtig Kaarttegner som Hall eller har været saa velbevandret i Kartografien som denne. Danells Landtoninger fra disse Rejser, der findes meddelte af Th. Thorlacius i Gl. kgl. Sml. Fol. 997, tyde dog paa, at han med Omhyggelighed har iagttaget Kysterne.

Det, at Theodor Thorlacius i sit store Kaart, som jeg nu gaar over til at omtale, heller ikke synes at have faaet nogen væsentlig Hjælp fra Danell eller nævner ham som Kilde, kan ogsaa tyde paa, at denne ikke har gjort andet i kartografisk Retning end, som ovenfor nævnt, at antyde nogle Fjorde paa Gudbrand Thorlacius' Kaart. Paa Johannes Mejers forunderlige Manuskriptkaart over Grønland¹⁾, hvoraf et Par ad fotografisk Vej ere gjengivne paa Tavle 5 og 6, kunde det derimod synes, som om i det mindste Isranden og Rejsen

Uden at ville benægte Muligheden af, at det kan betyde Inuit, Mennesker, et Raab, man i Grønland ofte hører, naar det pludselig opdages, at der kommer Folk (Grønlændere), saa er der dog ogsaa en Mulighed for, navnlig da Endelsen af Ordet altid angives som indeholdende a eller o, men aldrig i, at Grønlænderne kun har forsøgt at efterligne Raabene, de hørte fra de Fremmede, enten dette nu har været Matrosernes Opsang eller disses Tilraab; saaledes siger Davis: the people made a lamentable noyse . . . at least I hallowed againe and they likewise cryed.

¹⁾ Gl. kgl. Sml. Fol. Nr. 709 og 710.

langs Kysten var tegnet efter et Kaart af Danell, og denne Opfattelse har jeg ogsaa tidligere haft. Det kan nu imidlertid ikke nægtes, at, hvad der i denne Retning er angivet paa disse Kaart, kan være konstrueret efter Danells Journal og maaske ved lidt Hjælp af Danell selv eller en af hans Folk, i Særdeleshed da disse Kaart bære Vidnesbyrd om, at Mejer har haft en livlig Fantasi. At Danell derimod paa en Tid, hvor der eksisterede saa mange og gode Kaart over det nordlige Atlanterhav, skulde have sejlet alene efter et Kaart som Gudbrand Thorlacius', er naturligvis ikke troligt. I Aaret 1668 eller 69 udarbejdede Biskop Theodor Thorlacius sit store detaillerede Kaart over Grønland¹⁾, hvoraf Tavle 7 er en fotografisk Kopi af en omhyggelig tegnet Kopi, da Originalen, paa Grund af en stor, gul Fedtplet, der bedækker hele den sydlige Del af Grønland, ikke lod sig fotografere. Med dette Kaart indtræder et Vendepunkt i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed; thi, uden at det egentlig var Thorlacius' Hensigt, lægger han den om paa Østkysten.

Angaaende Kaartets Udførelse siger han²⁾, at han

derudi haver efterfulget vore Isl. Antiquiteter, det bedste jeg haver kunnet, besynderlig Sonden paa Landet, der som de Christne Folk boede, der tilmed haver jeg konsulert de Andres Mappas og det allene udi min sat, som jeg vidste kunde komme overens med vores Antiquiteter. Paa Vestersiden af Grønland haver jeg brugt de retteste og visseste Søkaart, saavelsom adskillige Rejser, som derhen have været gjorte, hvorudi baade Pladsenes Latitudo saavelsom Landstrækningen haver været flittigen observeret af de, som der haver henrejst.

¹⁾ Dette Kaart opbevares paa Søkaart-Arkivet; men i den Arnemagnæanske Samling, Additamenterne 4to 771 c, findes en islandsk Beskrivelse deraf, tilligemed Afskrifter af alle de paa Kaartet værende latinske Inskriptioner. Hertil har Arne Magnussen føjet den Oplysning, at Th. Thorlacius var her i 1668 og 69, i hvilke Aar Kaartet maa være udarbejdet.

²⁾ Denne Redegjørelse angaar just ikke det heromhandlede Exemplar af Kaartet, derimod det ganske lignende, men mindre, der findes i Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881.

Heroi
 Perillucri Generoso Srenuo
HENRICO BIELKE
 Domino de Elinggaard, Egrii aucto,
 Serenissimi ac Totentissimi Daniz et Nor-
 regiz etc Regis, Senatori et Archithasa-
 to, Præfidi in Administratiu collegio, Aca-
 demici in collegio Status et Gubernatori Il-
 landia.
 Domino Patrono et Evergetæ suo
 Summo.
 Nosam hanc terrarum hyperborearum mappam
 Sæographiam, hæc illime offert et consecrat.
 Theodorus Thorlacius.

Poliøjden paa de fornemste Plader paa Østsiden paa Landet kan man nogenlunde colligere udaf Coursen fra Island til Grønland, som f. Ex. Sneffeldsjökul paa Island ligger paa 65° , derfra sejlede Erik den Røde ret i Vester og kom ved den samme Cours til Blaaserk paa Grønland. Derudaf sluttes, at Blaaserk ligger under samme Paralello som Sneffeldsjökul, nemlig 65° . Item man skal være 12 Uger Søes (Som er 15 tyske Mile) Sonden fra Røgenes paa Island, som ligger paa 64° , og siden sejle ret i Vest til Heriolsnes paa Grønland, da maa Heriolsnæs have samme Latitudo, nemlig 63° ungefær. At Heriolsnæs ikke er den sydligste Part udaf Grønland og ligger ikke under samme Paralello som Gabet paa Eriksfjord, kan saaledes demonstreres: at Erik den Røde siges at have sejlet et got Stykke Vejs fra Heriolsnæs til Sydvest, førend han kom til Eriksfjord, derfor maa Eriksfjord være bedre imod Sonden end Heriolsnæs Længden paa Eriksfjord kan man nogenlunde colligere deraf, at Erik den Røde sagde sig at være kommen for Enden af Eriksfjord, der han kom til Rafnsfjord, men Rafnsfjord ligger ungefær midt imellem Heriolsnæs og Eriksfjord. Anlangendes Distancen mellem Island og Grønland, da formeldes der at være fra Sneffeldsnæs til Blaaserk to Dages og to Nætters Sejlads, der er 48 Uger Søes eller 60 tyske Mile, efter som de Gamle holdt en Dags og en Nats Sejlads at være 24 Uger Søes eller 30 Mile. Desligeste fra Langenæs til Svalbard holdte de at være 48 Uger Søes, hvorudaf man kan ungefær slutte, hvad for en Latitudinem Svalbarde haver; thi efter den Regning skal den være 4 Grader Nord for Langenæs. Dette er saavidt en kort Underretning om min Grønlands Delineation, hvilken jeg ikke vil venditere for en akkurat, efter som jeg ikke er selv Autoptes og haver ikke været paa Landet.

Ved disse Slutninger flyttede Th. Thorlacius vel Østerbygden fra Grønlands Sydkyst om paa den sydøstlige Side; men dette alene vilde ikke have haft videre Følger; thi den vilde dog være vedbleven at ligge paa Grønlands Sydende; hvad der derimod blev af langt større Betydning, var, at han følger to Øer til Syd for Landet og sætter paa Sydenden af den sydligste: Kap Farvel, der jo siden Davis var bekjendt som Sydspidsen af Grønland.

Derved blev Østerbygden absolut flyttet om paa Østkysten, idet den blev anbragt et godt Stykke Nord for

Sydspidsen, og der forblev den paa alle Kaart, som det synes, væsentligst af den Grund, at man ikke havde andet at anbringe dér, lige til den endelig forsvandt for Graahs Undersøgelser i 1828—30.

Hvad det egentlig var for to Øer, Th. Thorlacius havde anbragt ved Sydenden af det Grønland, han havde tegnet efter islandske Kilder, vidste han ikke, han siger kun: ¹⁾

Om disse to Øer har jeg ikke læst noget sænderligt i vore Antiquiteter, uden det, som der staar i Leifer Eriksens Rejse, naar han opsøgte Vinland, og han sejlede hjem igjen til Grønland, da saa han to Øer i Sydvest fra Grønland; disse Øer haver jeg baade delineeret og situeret efter de visseste Søkaart, som jeg haver kunnet bekomme.

Disse to Øer, der forøvrigt nærmest synes at være tegnede efter Peyreres Kaart ²⁾, ere jo komne ind i Kaartene for Frobisher Strædets Skyld; thi, skulde dette Stræde eller disse Stræder, som dets eller deres Opdager antog, mod Nord grænse til Grønland, maatte der Øer til at afgrænse det eller dem mod Syd, da Grønlands Sydspids jo siden Davis var godt kjendt, saa Stræderne kunde ikke, som Frobisher havde antaget, ligge mellem to Fastlande.

Da jeg for kort siden ³⁾ har behandlet Spørgsmaalet om, naar Frobisherstrædet først synes at være bleven indlemmet i et paa Observationer baseret Grønlandskaart, skal jeg ikke her komme nærmere ind derpaa, men kun fremhæve, at det altsaa er dette Strædes fejlagtige Henlæggelse til Grønland, der har været en væsentlig Grund til, at Østerbygden blev flyttet om paa Østkysten. Da Frobisherstrædets Anbringelse i Grønland jo skete paa Grund af Zenikaartet, kan man altsaa med en vis Ret sige, at, havde Frobisher været lige saa heldig som Davis, nemlig ikke at have haft dette Kaart med sig,

¹⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881. Se ogsaa Forklaringen til Tallet 4 paa Tav. 7.

²⁾ (Peyrere) Relation du Groenland. Paris 1647.

³⁾ Ymer 1886. S. 83.

vilde hans Stræder aldrig være blevne henlagte til Grønland, og Østerbygden maaske heller ikke være bleven flyttet fra Sydspidsen om paa Østkysten.

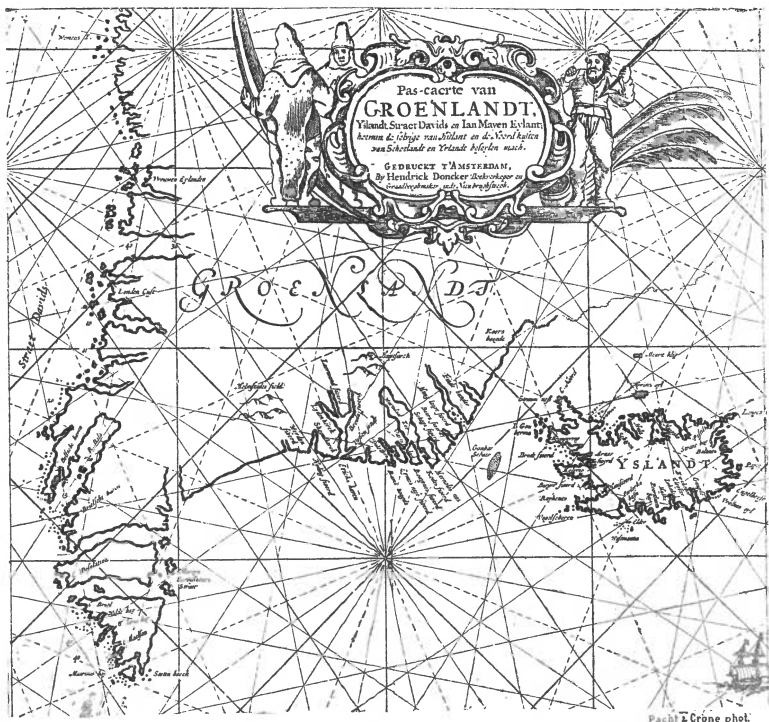
Th. Thorlacius' Kaart blev først trykt i Torfæus' Grønlandia antiqva 1706, baade direkte og indirekte, idet Torfæus, eller rettere Rasch, i det med denne Bog følgende nye Kaart i det Væsentlige havde fulgt Thorlacius¹⁾. Derved fik denne Kaarttype en stor Udbredelse og en stor Betydning for Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed, idet det væsentlig var efter Torfæus' Kaart, at Hans Egede dannede sig sin Forestilling om de gamle Bygders Beliggenhed i Grønland.

Hvad der imidlertid ogsaa bidrog i høj Grad til at slaa Frobisherstrædet fast i Grønland, var de meget udbredte hollandske Søkaart og Peyreres ovenfor nævnte bekjendte Kaart. Th. Thorlacius siger, at det var et hollandsk Kaart fra 1666²⁾, der især havde bevæget ham til at lægge de to Øer Syd for Grønland. Som ovenfor bemærket, kopierede han dem dog alligevel efter Peyrere, hvilket ogsaa fremgaar deraf, at han lader det nordligste af Stræderne være Frobisherstrædet; havde han derimod fulgt det hollandske Kaart, maatte han have givet det sydligste Stræde dette Navn.³⁾ Derimod synes han ikke at

¹⁾ Ret karakteristisk er det at se, hvor megen større Vægt Torfæus lagde paa at faa anbragt de fra de islandske Antiquiteter kjendte Fjorde i det gamle Grønland paa sit Kaart end paa at give hele Landet en bestemt Form. I den Arnamagnæanske Samling, hvor Kobberpladerne til Grønlandia antiqva bevares, findes saaledes en Plade, hvorfra der forøvrigt eksisterer enkelte Aftryk, hvor Grønlands Form mest minder om John Gudmundsens Kaart fra 1640, væsentligst for at faa Plads til alle Fjordene i Østerbygden, og hvorpaa Arne Magnussen har skrevet: «Delineatio Grønlandiæ a Thormodo Torfæo, cassetet af auctore.»

²⁾ Det omstaaende Kaart, fra 1669, er fuldstændig lig det fra 1666, som Thorlacius henviser til, men af rent praktiske Grunde ved Fotograferingen valgtes et Exemplar, der bærer Aarstallet 1669. Dette Kaart hører til Atlasset: De Zee-Atlas of Water-Werelt. Amsterdam by Hendrick Doncker 1669.

³⁾ Paa de hollandske Kaart havde det nordligste af Stræderne intet Navn før c. 1720, da det pludselig kaldes Bear Sound, hvilket Navn utvivlsomt hidrører fra Frobisher. Paa Dansk blev dette Navn til Bjørnesundet.

III. Hendrick Doncker 1669.

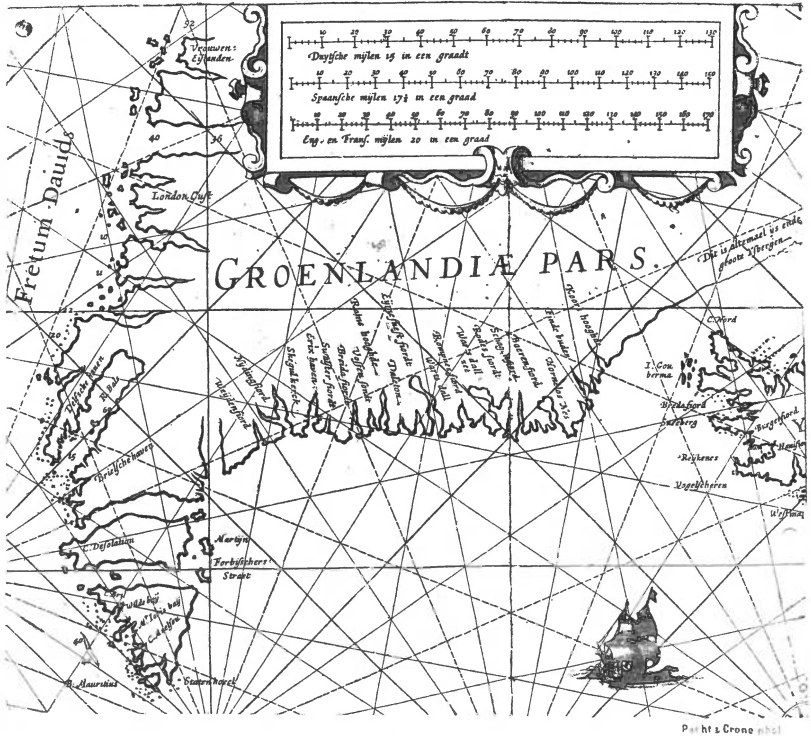
have taget nogen Notice af det hollandske Kaarts Anbringelse og Gjengivelse af Østerbygdens Fjorde, og navnlig gjør han intet Forsøg paa at kopiere disse Fjorde, hvad der tyder paa, at han ikke har anset den Form, de der have faaet, for væsentlig, men kun antaget dem for Fantasisofstre, Forsøg paa at illustrere Ivar Baardsens Fjordfortegnelse, hvad han utvivlsomt ogsaa har Ret i. Der er bleven bemærket¹⁾, at disse Østerbygd-fjorde kunne tyde paa, at Grønlands Østkyst lige overfor Island kunde være bleven besejlet og undersøgt af Hollænderne;

¹⁾ Af Prof. Ed. Erslev i Geografisk Tidsskrift. VII. S. 164.

men denne Opfattelse, tror jeg, er uberettiget; thi de ere aabenbart kun Forsøg paa at illustrere Ivar Baardsens Fjordfortegnelse. Saaledes er Øllumlengri, «der er saa lang, at ingen véd Ende paa den», tegnet som en lang, endeløs Fjord; det store Vand, der findes ved Bygden Vatnsdal, er tegnet som en stor, sølignende Fjord, og Eriksfjorden, Østerbygdens største og mest forgrenede Fjord, er tegnet som en stor grenet Fjord. Nej tvertimod! Havde denne Del af Grønlands Østkyst virkelig engang været besejlet og undersøgt, vilde der ikke have været et eneste af Ivar Baardsens Navne og Fjorde derpaa, men derimod naturligvis lutter hollandske Navne, da det vel er utænkeligt, at Opdagerne havde haft den gamle Fjordfortegnelse med og strax givet sig til at identificere den. Kaptajn Holm har med Rette fremhævet den mærkelige Lighed, der findes mellem de af ham undersøgte Fjorde i Angmasalik Landet og Fjordene paa de hollandske Kaart; men det Hele er kun en Tilfældighed, ligesom det ogsaa er en Tilfældighed, at Kaartene Vest for de dybe Fjorde vise en lige Kyststrækning, hvilket svarer til den øde, uindskaarne Kyst, som virkelig findes dér. At den lige Kyst findes paa Kaartene, hidrører ligeledes fra Ivar Baardsen; thi efter ham laa der jo en ubeboet Strækning mellem Øster- og Vesterbygden. Kaarttypen fra 1666 har jeg i uforandret Form kunnet føre tilbage til 1652¹⁾. En endnu ældre Form af samme Type, fra 1634²⁾, er ret oplysende i dette

1) *Pascarte van Groenlandt, Ysland, Straet Davids en Yan Mayen eylandt hoemen de selvige van Hitlandt en de Noort custen van Schotlandt en Yrlandt beseysten mach. I Atlasset: De lichtende Columne of the Zee-Spiegel. Amsterdam by Jan Janz 1652.*

2) *Pascaarte van de Custen van Hitlandt, Yslandt ende voort naer Oudt-Groenlandt en nade Straet Davids, alle na de ware distantien ende streckingen soo om de noord en de zuyd als inde longitude van Oost en West alles beschreven by een vergadert ende selfs bevaren door Mr. Joris Carolus Stuyrman ende Caertschryver tot Enckhuysen Anno 1634. Dette Kaart findes paa det St. kgl. Bibliothek (9.341) i et Atlas i Tverfolio uden Titelblad, men Titelen maa omtrent have været: De groote Seevaerts.*

IV. Joris Carolus 1634.

Spørgsmaal, da den i et og alt er fuldstændig lig Kaarttypen fra 1666, kun med den Forandring, at Østerbygdens Fjorde her ere tegnede paa en anden Maade, idet de her ligge som en Række smaa, forskjelligformede Fjorde over hele den Kyst, som paa Kaartet fra 1666 er delt i en stærkt indskaaren og i en lige Kyst. Navnene ere de samme paa begge Kaart; men Ingen vil falde paa at mene, at Fjordene paa Kaartet fra 1634 skulde være andet end et Forsøg paa at illustrere de gamle Beretninger, noget, som de senere Kaart saa have villet gjøre bedre. De hollandske Søkaart ere vel oprindelig udgaæede fra det af Mercator knæsatte Zenikaart og saa efterhaanden forbedrede og forandrede ved direkte Observationer; saaledes synes den her

nævnte Kaarttype med Lethed at kunne være opstaaet af et tillempt Zenikaart, som f. Ex. Pontanus' fra 1611.

Paa sit Kaart, gjengivet her paa Tavle 7, havde Th. Thorlacius lagt Vesterbygdens Fjorde paa Sydsiden af Grønland, og, da han tilføjede Øerne, kom de altsaa til at ligge paa Nord-siden af hans Frobisherstræde. Heraf synes det derfor at fremgaa, at han ikke havde tænkt sig, at Vesterbygden havde ligget paa Vestkysten, noget, der forøvrigt ogsaa fremgaa af hans Beskrivelse til Kaartet. Ved at se paa det Exemplar af Th. Thorlacius' Kaart, som Torfæus har aftrykt, kunde det synes, som om han her havde ment, at Vesterbygden havde indtaget hele Vestkysten helt op til 66 eller 67° N. B., men dette hidrører kun fra en Unøjagtighed i Kopieringen fra Torfæus' Side, en Unøjagtighed, der forøvrigt i ikke ringe Grad paa-virkede de senere Kaart, saaledes f. Ex. Crantz' fra 1765, hvor hele Vestkysten lige til 72° er betegnet som Vesterbygden. Torfæus synes nemlig ikke at have kjendt Th. Thorlacius' store Kaart, og det Exemplar, han har gjengivet i Grønlandia antiqua, er aabenbart en Kopi af et af de smaa Kaart, Thorlacius har tegnet til Bjørn Jonsens Grønlands Beskrivelse. Men paa disse smaa Kaart er hele det Indre af Grønland udfyldt af en Grønlænder med Kajak, Bjørneskind o. s. v. Denne Figur har Torfæus taget til at pynte sit eget Kaart med, men derved blev Grønlands Indre paa Thorlacius' Kaart tomt, og, for nøgenlunde at bøde derpaa, satte han saa Navnene Vesterbygd og Østerbygd paa langs og med store Bogstaver. Torfæus' eget Kaart er forøvrigt mere i Overensstemmelse med Thorlacius' oprindelige, dog lader han Vesterbygden strække sig Nord paa til henimod Balls Revier, hvad der slet ikke har været Thorlacius' Mening ¹).

¹) I Americanist Congressens Compte-Rendu, Copenhagen 1883, S. 114, er jeg bleven vildledt af Torfæus' unøjagtige Kopi af John Gudmundsens Kaart fra 1640, idet jeg anførte, at Navnene Vester- og Østerbygden her betegnede to Landstrækninger; de haandtegnede Kaart (Gl.

Ovenfor har jeg søgt at vise, at de først udsendte Expeditioner til Grønland kun gik ud paa at «finde» Grønland, det vil sige komme i Land dér, idet de mente, at, lykkedes det, fandt de nok Østerbygden med de gamle Islændere, som de fuldt og fast troede endnu levede og egentlig havde det ganske godt. Da Vestkysten, hvor disse Expeditioner endelig naaede at komme i Land, var nogenlunde afsøgt, og Islænderne ikke fandtes, rettedes Opmærksomheden paa Sydenden og endelig paa Østkysten; fandtes Islænderne ikke det ene Sted, maatte de være et andet thi, at de vare der, havde man, som sagt, ikke Spor af Tvivl om. Da Danells Rejser havde vist Umuligheden af at komme i Land paa Østkysten, laa det nær at forsøge paa at naa dertil fra Vestkysten, og allerede P. H. Resen i hans af Lyscanders Grønlands Chronica uddragne Oversigt over 12 Rejser til Grønland ¹⁾, fra c. 1664, henviser til, at den bedste Maade at naa til Østkysten er at faa fast Fod paa Vestkysten og saa derfra, naar Lejligheden er god, at søge om til Østkysten. Samme Fremgangsmaade anbefaler Arngrim Vidalin 1703 ²⁾, idet han siger: men dog er dette her først at mærke, at jeg ingenlunde raader til at søge først Østerbygden, men Vesterbygden eller Strat Davis: 1) fordi det er langt lettere og uden Fare, og man vel véd Kursen derhen, og 2) fordi det er langt profitablere,

kgi. Sml. 4to Nr. 2881 og navnlig Gt. kgl. Sml. 4to Nr. 2877) vise imidlertid, at dette er en Fejltagelse. Meningen er her, som paa de tidligere Kaart, at de skulle betegne to Bugter; Torfæus har flyttet Navnene paa dem for langt mod Nordvest.

¹⁾ Gt. kgl. Sml. 4to Nr. 2879. De tolv, ogsaa paa et Kaart aflagte Rejser, ere: 1: Norbagernes Aar 787, 2: Erik Røde 787, 3: Erik Glippings eller Magnus' 1264, 4: Ditmar Blekin 1564, 5: Frobishers 1ste Rejse 1577, 6: Frobishers 2den Rejse 1578, 7: Magnus Heinesen 1587, 8: Lindenow og Mandiuffel 1605, 9: Lindenow 1606, 10: Carsten Richardson 1607, 11: Henrik Hudson 1610, 12: Jens Munck 1619—20. Endelig er der som Nr. 13 og 14 tilføjet de gamle Kursforskrifter, fra Norge over Island, eller fra Norge Sønden om Island. Kaartet er ikke indbunden ved Oversigten over Rejserne, men er derimod indbunden ved Chr. Lunds Indberetning. Gt. kgl. Sml. 4to 2880.

²⁾ Gt. kgl. Sml. 4to Nr. 2884.

saasom Vesterbygden ligger langt fra Polo arctico, nemlig paa $60\frac{1}{2}^{\circ}$, end som Østerbygden eller det saakaldte Gamle Grønland, som ligger ungefær lige under Polihøide med Snefjelds Jökul paa Island, eller kanske lidt mere mod Sonden ¹⁾).

En lignende Fremgangsmaade foreslog Torfæus 1706 i Fortalen til Grønlandia antiqva; dog anbefaler han at benytte Island som Udgangspunkt.

Ligefrem kom disse Forslag ikke til Udførelse; men de dannede dog Grundtanken i den Kolonisation, som Grønlands Apostel, Hans Poulsen Egede, iværksatte i 1721, og hvorved det endelig lykkedes de dansk-norske Konger at faa fast Fod i Grønland. Uagtet Egede var fuldt overbevist om, at Østerbygden, altsaa det Sted, hvor de Efterkommere af de gamle Islændere og Nordmænd levede ²⁾, for hvem han vilde prædike Evangeliet, laa paa Østkysten, saa gjorde han dog ikke noget Forsøg paa at komme direkte dertil, tvertimod havde Skipperen paa «Haabet» den strengeste Ordre til at gaa lige til Davisstrædet og sætte Egede, hans Folk og Husmaterialier i Land paa $64^{\circ} 15' N. B.$ ³⁾

¹⁾ Ganske snildt anbefaler Vidalin at forandre den russiske Handel til en grønlandsk Handel; thi, siger han: I Rusland skal man give rede Penge, og det udi Rdl. og anden gangbar Sølv mønt, for alt det, som man skal kjøbe af dem, men Grønlænderne foragte Guld og Sølv og har ikke Lyst til Noget uden det, som glimrer i Øjnene, og ingen fornuftig agter højt. Efter at de danske havde faaet fast Fod i Grønland forandredes dog hurtigt deres Opfattelse af Grønlændernes Evne til at handle, og allerede Hans Egede maatte true Grønlænderne til at handle med sig og ikke med Hollænderne, endskjøndt han maatte indrømme, at disse havde bedre og billigere Varer, end han.

²⁾ Saaledes siger han endnu den 17de Februar 1723: Men hvad den grønlandske Østerbygd er angaaende, da tror jeg den uden Tvivl endnu ved Magt besat med pure Norske Folks Extraktion, hvilket med Guds Hjælp med Tiden og Lejligheden opdages. (Ny kgl. Sml. Fol. Nr. 1293.)

³⁾ Instrux fra Bergens Kompagniet til Skipperen paa «Haabet». I Gehejmearkivet. Registrant 89. Skab 15. Pakke 126. At Egede allerede tidligere havde tænkt paa at gaa til dette Sted, ses af en Betænkning, der er vedlagt en Ansøgning fra Egede af 10de Juli 1719. Heri hedder det:

Grunden til, at dette Sted valgtes, var for det første, fordi Egede, henholdende sig til Torfæus¹⁾, antog, at Vesterbygden havde strakt sig til henimod en Grad Syd for Balls Revier, og for det andet, at Kompagniet dels ved Studium af hollandske Skrifter, saaledes L. Feykes Haan (som der i en Skrivelse af 10de Marts 1721 henvises til), og dels ved at udspørge bergenske Søfolk, der havde sejlet paa Strat Davis, var kommen til det Resultat, at Vestkysten paa c. 64° N. B. var bedst skikket til Anlæggelsen af en Koloni, der skulde drive Handel med de Indfødte for at støtte Missionen.²⁾

Medens der altsaa ikke var Tale om at lægge den Koloni, Egede vilde grundlægge, om paa Østkysten³⁾, saa opgav Bergens-Kompagniet derfor ingenlunde at forsøge paa, saavel samme som følgende Aar, at trænge gennem Isen ind til Østkysten. Dette ses bl. a. af følgende Indberetning af 29de August 1724:

«Hvad nu det andet hjemkommende Skibs (Huckerten «Egte Sophia», Kapt. Hans Fæster) Rejse er angaaende, da var hans Ordre, at han, som meldt, skulde opsøge og rekognoscere Landet Grønlands østre Side, men, som det overalt, fra 66¹/₂° til 60° har været belagt med Is, saa er og dette Dessein ej heller saa vel udfalden, som man gjerne havde set eller ønsket. Den 12te Maj er han kommen under Landet Grønland, efter Gisning mellem Rompnæs og Eimernestfjord,

Egede, der eine Zeit her eine Neigung bezeigt hat, Grönland so weit es jetzo von Bergen aus befahren wird, das Evangelium Gottes zuzubringen. Gehejmeark. Isl. Færøisk og Grönl. Indlæg 1711—1729.

¹⁾ Se saaledes navnlig Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2888.

²⁾ I en Skrivelse af 4de Juli 1720 anmoder Egede om, at Kongen, til Fordel for Kompagniet, vil forbyde Hollænderne at handle med Grønlænderne, thi denne Handel var Grunden til: «at den begyndte Fart herfra for faa Aar siden er ophørt». Angaaende Hollændernes Handel med Grønlænderne, da se: Mathias Jochimsen i Gehejmeark. Marinens Katalog 85, Pakke 597, og «Minerva» for 1788. Juli. Pag. 18.

³⁾ Det fremstilles almindeligt, som om Egede ved sin Ankomst til Grønland stod fuldstændig uden Hjælp lige overfor Sproget; dette er næppe ganske rigtigt, i det mindste havde han, for en høj Løn, hyret en Mand fra en Hollænder, han traf i Strædet, til at tjene som Tolk.

men, formedelst at Landet, som meldt, var ganske belagt med Is, kunde ikke komme det paa 3 å 4 Mile nær, dog saae han med alle sine Folk Landet ganske klart. Siden den Tid og til den 20de Maj, da han imod hans Vilje, for at undgaa en Læger paa Isen, drejede op til Hjemrejsen (undtagen i nogle faa Dage, som værende inde i Island), har han fra $66\frac{1}{2}^{\circ}$ og til $60^{\circ} 28'$ udi alle 3 Maaneder krydset langs Isen baade Syd og Nord, imidlertid har han ofte og mange Gange set Landet. Ja været det undertiden paa 1 Mil, og undertiden paa $1\frac{1}{2}$, 2, 3, 4 og 5 Mile nær, men ingen Dørkomst eller Aabning funden. . . . Dersom nogen forhen havde villet sagt os det, som vi nu af denne Rejse har erfaret, nemlig at der ikke udi alle trende skjønneste og bedste Maaneder af Aaret, skulde findes Aabninger i Isen til Landet, da havde vi og mange med os villet holdt det for at være ganske utroligt; thi det er saavel udi Strædet indenfor Disko som under Spitzbergen og Jan Meyen Eyland, der ligger paa 72° , ja og udi det ganske Distrikt, hvor det gamle og almindelige Hvalfiskeri tilgaar, befunden, at, om der end stedse og idelig ligger Is, saa befindes dog derudi saadanne Aabninger, som har befordret de Søfarende ganske ind under Landet. Endelig efterdi at der nu anderledes er befundet, og at det er umuligt at komme, som meldt, ind udi Landet til Søs, paa den Østerside, saa maa man og dermed lade sig nøje, og bliver da Hovedmeningen og Slutningen denne, at man herefter maa blive ved det, som paa den Vesterside er anfanget og da med Tiden se at komme derfra til merbemeldte Østerside.»¹⁾

I 1723 prøvede Egede selv paa gjennem Frobisherstrædet at naa til Østerbygden, men kom, som bekjendt, til det Resultat, at dette Stræde ikke eksisterede²⁾, og naaede, da han vedblev at

¹⁾ Ny kgl. Sml. Fol. Nr. 1293.

²⁾ I hans Relation for 1723—24 (Ny kgl. Sml. 4to Nr. 1962 c.) hedder det under 14de September: Og saaledes har vi da ikke alene været det nordiske Stræde forbi, som skal strække sig hen til Østerbygden, men endog det andet, som kaldes Frobisher-Stræde, hvilket de nye Carter sætte paa 62° , men en Del af de gamle, hvilket og Tormoder udi hans Land-Cart og Historia grønlantica følger, sætter det imellem 60 og 61° , saa Cartene i dette Punkt mærkelig differere. Af disse Omstændigheder gjør jeg derfor den Slutning, at de udi Cartet tegnede Strat og Freta er aldrig til eller findes; thi ikke alene kunde jeg ej selv se nogen Ligning dertil, ej heller faa nogen Underretning derom af de Vilde.

at gaa Syd paa, til Nanortalik ved Sydenden af Øen Sermersok ¹⁾).

Hvilken Vægt Kong Frederik IV lagde paa Østerbygdens Opdagelse, ses af den Instrux, som han gav den i 1728 udsendte Gouvernør, Major Paars. Heri hedder det i § 6:

Som Vores allernaadigste Intension fornemmelig er at opfinde og lade recognoscere Østerbygden, som de Danske og Norske i forrige Tider ligeledes har beboet, og om samme Lands Lejlighed at faa sikker Efterretning, og Vi til den Ende have ej allene ved Vores Admiralitet ladet beordre saavel Captain Myhlenphort som Lieutenant Richardt, at de deri skal assistere saa meget muligt er, men Vi endog med det herfra didhen destinerede Skib lader hengaa Heste ²⁾ til saadant Brug; saa haver Vores Gouvernør, saasnart Kolonien nogenledes er kommen i Stand, at lade sig saadan Recognoscering fornemmelig være angeløgen, og efter det Sagen med Raadet er overlagt, samt alle dertil fornødne Præparationer gjorde, sig den selv at foretage tillige med de intrepideste af Garnisonen. Deri Vi da har den allernaadigste Tillid til ham, at han ingen Flid og Møje derved sparer, eller formedelst nogen Fare eller Besværlighed sig derfra lader afskrække, men søger paa alle optænkelige Maader, ad en eller anden Vej over Landet, at komme ind i bemeldte Østerbygden for at erfare, om der ikke endnu findes Efterkommere af de gamle Norske, hvad Sprog de taler, om de endnu ere Christne eller Hedninger, samt hvad Police og Levemaade der er iblandt dem. Paa saadán Togt Gouvernøren da haver rigtigt at antegne, hvad daglig passerer, hvad Vej der efter Gisning er rejst, hvorledes Landet er beskaftet, om der findes Skov, Græsning, Stenkul, Mineralier eller deslige, om der er Heste, Kvæg eller andre til Menneskenes Nytte tjenlige Creaturer, item om der findes gode Havne,

¹⁾ Naar Graah i sin Rejse til Østkysten (S. 36 og 65) fremsætter den Mening, at det er Egedes Skyld, at de Danske i Grønland kalde Sydenden af Øen Sermersok for Kap Farvel, da er dette vistnok uberettiget. Et Blik paa et hollandsk Søkaart fra den Tid, f. Ex. Zorgdragers fra 1720, viser, at Egede var i sin gode Ret, naar han, stolende paa disse Kaart, kaldte Sydenden af Øen Sermersok for Kap Farvel.

²⁾ Af disse, 11 ialt, døde, som bekjendt, 5 paa Overrejsen, hvilket ikke var saa underligt, da de stakkels Dyr hængte i Seler saa klods op ad hinanden, at de sled Hul paa hinanden. I Grønland anvendtes de øvrige 6 til at slæbe Sten og Vand. Den sidste døde den 25de Maj 1729.

og hvad Tid der og andre Steder i Østerbygden er rent for Is; samt om de Vilde, han rencontrerer, i deres Sprog og Væsen er dem paa Vesterbygden, hvor Colonien nu er, lige eller different, om hvilket alt, naar han har indhentet paalidelig Kundskab, han med første hid-gaaende Skib haver at indsende Os sin allerunderdanigste Relation, saavel som om de ham mødende Difficulteter, at Vi derefter aller-naadigst kunne være betænkt paa de derimod og til Vores Desseins videre Fortsættelse tjenlige Midler. ¹⁾

Major Paars var imidlertid allerede faa Dage efter, at han var kommen til Grønland, rimeligvis ved Egedes Forestillinger, fuldstændig paa det Rene med, at en Tur tvers over Landet med de Midler, han raadede over, var en Umulighed, hvorfor han indskrænkede sig til et Par Ture, dels ind i Bunden af Ameralikfjorden, hvor han var oppe paa Isen i 3 Timer ²⁾, og dels langs Kysten Syd efter.

Samme Resultat fik ogsaa de Undersøgelser, Mathias Jochimsen foretog i Aarene 1732—33. Denne Mand, der ledsagedes af en Broder og en Søn, selv var han c. 50 Aar gammel, var vel nærmest sendt til Grønland i naturhistorisk, særlig mineralogisk Retning, men havde dog ogsaa den Opgave at finde Østerbygden. I den Anledning forlod han Godthaab den 20de April 1733, men maatte for Is vende om paa 61° N.B. og kom tilbage den 6te Juni, hvorpaa han gik hjem, da han indsaa, at han intet kunde udrette. ³⁾

¹⁾ Gehejmeark. Marinens Cat. Nr. 85. Pakke 592. Protokol for Col. Godthaab. Mærket 12. S. 163.

²⁾ Gehejmeark. Registrant 89. Skab 15. Pakke 245. Protokol ved Godthaab 1729.

³⁾ Da det maaske kan interessere at se, hvilken Udrustning en Naturforsker, den første i Grønland, dengang mente at behøve, hidsættes her Jochimsens Rekvisition; den lød paa: 3 lette Flintgeværer, 1/2 Centner Krudt, 1/2 Centner Bly, saasom Kugler og Hagl, 100 Bøsse-Flintesten, en stor, god, norsk Baad og 5 à 6 Faar med Foder; endelig tilføjer han: om her var noget Astrolabium og Circler i Forraad, ønskede jeg gjerne at blive assisteret dermed. Ved hans Hjemkomst lød hans Regning paa 611 Rdl. 33 Sk.

Ved gjentagne Forsøg havde det vist sig, at det vilde være forbunden med store Vanskeligheder, fra Godthaab at føre en Expedition om til Østkysten rundt om Kap Farvel, hvorfor ogsaa allerede Major Paars havde støttet Forslaget om, at der i Nærheden af dette Forbjerg skulde oprettes en Koloni. Fra dette Sted, hvor han selv agtede at residere, mente han saa, at Undersøgelserne passende kunde udgaa. Denne Plan kom dog ikke den Gang til Udførelse, fordi saavel Gouvernøren som Kommandanten og de tiloversblevne Soldater i 1731 bleve hjemkaldte, da de, som Egede og den grønlandske Kommission meget rigtigt bemærkede, vare fuldstændig unyttige i Grønland.¹⁾

Først Peder Olsen Valløe lykkedes det, som bekjendt, i 1752 i Baad langs Kysten at passere Landets Sydspids. I Aarene 1786—87 falde dernæst Løvenørns, Egedes og Rothes forgjæves Forsøg paa ad Søvejen at trænge igjennem Isen ind til Østkysten.

Med Afslutningen af denne sidste Expedition indtræder igjen et Vendepunkt i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed; thi, medens det lige siden Frederik III's Tid havde været anset for givet, at den laa paa Østkysten, da den jo ikke var til at finde paa Vest- og Sydsiden, saa rejses der i 1792 den Paastand, at den virkelig havde ligget paa Vestkysten. Det var, som bekjendt, Eggers, der efter et grundigt Studium baade af de gamle Skrifter og de nyeste archæologiske Undersøgelser kom til dette dengang temmelig overraskende Resultat. Tankegangen i Eggers Bevisførelse er omtrent følgende²⁾: Naar Grønlands Østkyst paa de fleste og nyeste Kaart aflægges saaledes, at den paa omtrent 64° N. B. løber en 70 til 80 Mil i V. til S. og O. til N., paa hvilken Strækning Østerbygden angives

¹⁾ Med fuld Ret kunde Egede have tilføjet, at de ikke alene vare unyttige, men ogsaa skadelige; thi Forhandlingsprotokollerne for Raadet i Godthaab, der findes i Gehejmearkivet, vidne højt om, hvor uskikket de højere Officerer vare til at styre andre, da de ikke engang kunde styre sig selv.

²⁾ Det kgl. Landhusholdningsselskabs Skrifter. 4de Bind. 1794.

at have ligget, da stemmer dette hverken med de gamle Skrifter eller de seneste Iagttagelser. Af disse mener Eggers derimod at kunne uddrage den Slutning, at Grønlands Østkyst, som en svag bugtet Linje, lige fra Kap Farvel og til 72° N. B. i det hele taget har Retningen S. V. til N. O. Han gennemgaar dernæst Sagaernes Beretninger om Rejserne til Grønland, ligesom ogsaa de gamle Kursforskrifter, og mener at kunne bevise, at disse pege hen paa, at Hvidsærk, Hvarf og Heriolsnæs, Punkter, der ere af særlig Betydning for Bestemmelsen af Østerbygden, ikke, som tidligere antaget, laa paa Østkysten, men derimod paa Sydenden af Landet. Derved ledes han altsaa til at antage, at Østerbygden har ligget paa Sydvestspidsen af Landet, og ved nu at sammenligne de gamle Chorographier med de af Bruun og Arctander i Aarene 1777—79 foretagne topografiske og antiqvariske Undersøgelser i Julianehaabs Distrikt bliver han saa slaaet af den mærkelige Overensstemmelse, der findes imellem dem, at han ikke tager i Betænkning at anbringe de gamle Navne paa Arctanders Kaart og derved hævde, at Julianehaabs Distrikt er Østerbygden.

Dette Resultat, siger han, er han kommen til ved Studiet af de gamle Dokumenter, og, da Fortidens Lærde brugte de samme Skrifter, véd han ikke, hyormed han skal undskylde dem, at de ere komne til at fremsætte en falsk Theori. Navnlig ved Hjælp af den bekjendte Række af gamle grønlandske Kaart, hvoraf Gjengivelser findes i Torfæus' Grønlandia antiqva, søger han dernæst at paavise, hvorledes Fejlen er opstaaet, og kommer til det Resultat, at navnlig Th. Thorlacius og Torfæus bære Hovedskylden derfor.

Herimod optraadte Wormskjöld i 1814¹⁾ og søgte at hævde den ældre Anskuelse. De Grunde, han anfører derfor, ere i Hovedsagen følgende: Den ældre Opfattelse er den, der

¹⁾ Det skand. Litteraturselsk. Skrifter. 10de Aargang. 1814.

simplest og naturligst lader sig udlede af de gamle Kursforskrifter og Beskrivelser. De enkelte Ruiner og de mindre Samlinger af Ruiner, vi finde paa Vestkysten, særlig i Julianehaabs Distrikt, ere saa faa og smaa, at de paa ingen Maade kunne have udgjort Østerbygdens 190 Bygder. Imod den Paa-stand, at der paa Vestkysten skal være funden Ruiner af 7 Kirker, hævder han, at disse Ruiner langt fra alle ere saa tydelige, at man med Sikkerhed kan erklære dem for Kirker, og endelig henviser han til, at Vesterbygden havde 4 eller 5 Kirker. Derpaa gaar han nøjere ind paa en Tydning af Kursforskrifterne og kommer til det Resultat, at de tale for den gamle Opfattelse. Den Overensstemmelse, Eggers mener at have funden mellem de gamle Chorografer og Resultaterne af de nyeste archæologiske Undersøgelser, paastaar han at være uden Betydning, og han mener, at de vilde under alle Omstændigheder først kunne faa en saadan, naar det var bevist, at Julianehaabs Distrikt var Østerbygden. Efter vidtløftige Undersøgelser for at bevise, at de Gamles Vesterbygd har indbefattet hele Vestkysten, lige fra Godthaab og til henimod Sydspidsen, og navnlig at de 7 af Vesterbygdens 10 Fjorde maa søges i Julianehaabs Distrikt, gaar han over til at anstille en Gisning over, hvor paa Østkysten Østerbygden da maa søges, og kommer til det Resultat, at det maa være mellem 62° og 65° N. B. Uagtet Wormskjold altsaa synes at være fuldt overbevist om, at Eggers' Tydning er urigtig, saa udtaler han dog: «Det er altsaa mit Haab ved nærværende Arbejde at kunne have noksom tydeliggjort for andre de Aarsager, hvorfor jeg ikke kan anse Østerbygdens Beliggenhed paa Vestsiden for bevist, før man lærer Grønlands østre Side nærmere at kjende.»

Ogsaa Giesecke beskæftigede sig med Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed og erklærer sig i det hele taget enig med Eggers ¹⁾, dog varierer han en Del fra denne i Tydningen

¹⁾ Mineralogiske Rejse i Grønland ved Johnstrup. S. 21.

af, hvorledes de gamle Beretningers Fjorde og beboede Pladser skulle anbringes paa Kaartet over Julianehaabs Distrikt ¹⁾).

Samme Aar som Giesecke oplæste sin Afhandling i det irske Akademi, leverede Estrup i det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter ²⁾ et Arbejde i modsat Retning, idet han stillede sig paa Wormskjolds Side. Estrup søger, ligesom denne, af de gamle Beretninger og Kursforskrifter at vise, at Østerbygden maa have ligget paa Østkysten, og at den Maade, hvorpaa Eggers har søgt at anbringe Østerbygdens Navne paa Kaartet, baade er unøjagtig og i Hovedsagen kun Gjetteri. Han slutter sin Afhandling saaledes: «Eftertiden maa lære, om ikke Østergønland har lige saa frapperende Rudera af det forsvundne Old at opvise som Julianehaab, og en virkelig Lighed med det tabte Koloniland. Den Dag er maaske ikke langt borte, da en dristig og kyndig Polarsejler vil blive den bedste Voldgiftsmand mellem Eggers og den gamle Menings Forsvarere. Maaske en levende Røst fra Østerbygden selv vil tilraabe: her var Stedet.»

Det, at Estrup nærde den Tro, som vi have set stadig gaa igjen lige siden Frederik II's Dage, at der endnu kunde findes Efterkommere af de gamle Islændere, er vel egentlig ogsaa Hovedgrunden, hvorfor han saa ivrig angriber Eggers; thi ligesom Wormskjold frygter han for, at dennes Theori skal træde hindrende i Vejen for en videre Undersøgelse af Østkysten. I et Tillæg omtaler Estrup dernæst Zieglers Schondia og mener i dennes Stedbestemmelser at finde en Støtte for sin Opfattelse, idet han gaar ud fra, at de hidrøre fra Valkendorf, og at denne havde ment, at Østerbygden laa paa Østkysten. Som jeg imidlertid ovenfor har søgt at vise, tænkte Valkendorf næppe meget over, paa hvilket Punkt af Grønland Østerbygden laa; for ham gjaldt det kun om at komme

¹⁾ Transactions of the Roy. Irish Academy, Vol. XIV. 1825.

²⁾ 20de Bind. 1824. S. 243.

til Grønland, naaede han først det, faldt det ham næppe ind, at der skulde være nogen Vanskelighed ved at finde Østerbygden.¹⁾ I sin Afhandling om Zeniernes Rejser har Zahrtmann forøvrigt imødegaaet Estrup angaaende Betydningen af Zieglers Kaart for dette Spørgsmaal, og, da jeg fuldstændig deler hans Opfattelse, skal jeg her kun henvise dertil.²⁾

I Aarene 1829—30 falder dernæst Graahs Rejse til Østkysten, hvor han jo intet Spor fandt til Østerbygden. I sin bekjendte Rejseberetning tiltræder han fuldstændig Eggers Mening, og for at bøde paa det negative Resultat, hans Rejse i denne Retning gav, gjennemgaar han vidtløftig alt, hvad der kan tale for og imod i denne Sag, uden dog derved at fremhæve nye Synspunkter der have særlig Vægt, med Undtagelse af det ene, nemlig det, at han, uagtet al Umage, intet Spor fandt til en tidligere skandinavisk Bebyggelse paa denne Kyst.

Et saadant Spor findes dog, og er mærkelig nok undgaaet ham, uagtet Giesecke omtaler det i den ovenfor citerede Afhandling, nemlig at der skulde findes Ruiner paa Nordsiden af Fjorden Kangerdlugsuatsiak eller, som Graah kaldte den, Lindenovs Fjord. Mathiesen, der ledsagede Graah, var paa Stedet, Narssak, men hørte mærkeligt nok intet om Ruinerne. Først i 1881 bleve disse undersøgte af Brødre-Missionæren Brodbeck.³⁾

I «Antiquitates Americanæ» 1837 og i «Grønland. hist. Mindesmærker» 1845 har Rafn ganske sluttet sig til Eggers og, uden at have læst dennes Afhandling, anbragt Østerbygdens Navne paa Kaartet over Julianehaabs Distrikt og derved kommen

¹⁾ Hvormange have, selv i vore Dage, et klart Begreb om de store Afstande i Grønland? Kommer man blot til Grønland, mene mange, selv kundskabsrige Folk, man med Lethed vil kunne bringe en Hilsen baade til Upernivik og Julianehaab, medens det aldrig kunde falde dem ind at mene, at den, der kom til Berlin, med Lethed kunde bringe en Hilsen til Neapel.

²⁾ Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed. II. S. 3 og navnlig S. 22.

³⁾ Nach Osten. Nieský. 1882. 8vo.

til et Resultat, der i sin Helhed stemmer mærkværdig godt med det, hvortil Eggers kom.

I 1873 underkastede R. H. Major ¹⁾ samme Spørgsmaal en Undersøgelse og slutter sig ganske til Eggers, hvilket ogsaa var Tilfældet med nærværende Forfatter, der i et Foredrag ved Amerikanistmødet i 1883 ²⁾ blandt andet mente at kunne paa- vise, at Grønlænderne paa deres Sprog have Benævnelser paa Steder i Julianehaabs Distrikt, der fuldstændig svare til Steder, der efter Beretningerne skulle have ligget i Østerbygden. De gamle Stednavne ere jo imidlertid komne til os i saa forvanskede Former, at det er en Selvfølge, at en saadan Tydning kun har Værdi lige over for en bestemt Læsning af de enkelte Navne.

I 1883 lykkedes det Nordenskiöld at naa Østkysten paa 65° 35' N. B., og, som det af hans Beretning ³⁾ synes at frem- gaa, er han ved sine Undersøgelser der bleven bestyrket i den Mening, han allerede havde i Førvejen, nemlig at Østerbygden skal søges paa denne Kyst.

Kaptajn Holms i 1885 afsluttede Rejse skal jeg ikke her komme ind paa, da han i den efterfølgende Afhandling har gjort Rede derfor, men kun bemærke, at han, da han tiltraadte sin Rejse til Østkysten, slet ikke var utilbøjelig til at tro, at Østerbygden virkelig havde ligget dér; men han kom hjem med den Overbevisning, at dette ikke kan have været Tilfældet. Den

¹⁾ Journal of the Roy. geograph. Society, Vol. XLIII. 1873.

²⁾ Compte-rendu du Congrès international des Américanistes. Copenhague 1883. S. 108. Samme Sted, S. 119, udtalte jeg den Formodning, at det af Giesecke omtalte Sagn blandt Grønlænderne, at de gamle Islændere skulde have taget Sten til Kakortok Kirken paa Ujaragtarfik Øerne, ikke kunde være berettiget. Senere er jeg imidlertid kommen til at tænke paa, om det dog ikke kunde være rigtigt, forsaavidt som de dér muligvis kunde have taget Kalk til Kirken. Under et Ophold ved Julianehaab i 1874 fik jeg nemlig Stykker af Kalkspath fra disse Øer, ligesom ogsaa Stud. mag. Eberlin har medbragt et saadant Stykke

³⁾ Den andra Dicksonska expeditionen till Grönland. Stockholm 1885. S. 401.

Indvending, der er gjort mod Graah, at han var mindre skikket til at løse dette Spørgsmaal, da han gik dertil med den forudfattede Mening, at Østerbygden ikke havde ligget paa Østkysten, kan saaledes heldigvis ikke gjøres mod Holm.

Af ovenstaaende Fremstilling af Gangen i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed fremgaar formentlig:

1) At de gamle Kursforskrifter ikke maa opfattes, som om de angave Kursen lige til Bygderne, specielt Østerbygden, men kun som Anvisninger til at finde det Sted, hvor man burde søge Landkjending af Grønland, naar man vilde til Bygderne.¹⁾

2) At Kjendskabet til Grønlands Beliggenhed, lige til Hall i 1605 skaffede de danske i Land dér, var saa omtvistet og usikkert, at de tidligere Rejser mere ere at betragte som rettede paa at finde Landet i det Hele taget, end at finde bestemte Steder derpaa.

3) At de tidligste Kaart, ligesom ogsaa Christian IV's Instrux i 1607, forudsætte som givet, at Østerbygden havde ligget paa Grønlands Sydende, Vest for dettes mest fremspringende Punkt.

4) At det først var, efter at man havde forvissat sig om, at de gamle Islændere ikke fandtes paa Vestkysten, at man søgte dem paa Østkysten; thi et Sted maatte de være, da den Tanke aldrig kunde falde dem ind, at de vare uddøde.

5) At det i ikke ringe Grad skyldes Danells Rejser og Th. Thorlacius' Kaart, at det for lange Tider blev slaat fast, at Østerbygden havde ligget paa Østkysten.

6) Da først Østerbygden var henlagt til Østkysten, bevirkede dennes Utilgængelighed, at det var meget vanskeligt at faa den fordreven derfra igjen. Havde denne Kyst været ligesaa til-

¹⁾ Alene det forekommer mig at være et vigtigt Fingerpeg om, at Østerbygden aldrig kan have ligget paa Østkysten, at Kursforskrifterne skille imellem at rejse fra Norge til Grønland over Island, og uden at komme til Island; thi, havde Østerbygden virkelig ligget paa Østkysten, lige over for Island, vilde der paa en Tid, da man kun gjorde en enkelt Tur i en Sommer, aldrig kunne have været Tale om at rejse dertil, uden at lægge Vejen over Island.

gængelig som Vestkysten, vilde Spørgsmaalet have været løst for længe siden. Nu derimod havde Fantasien frit Spillerum, og kun Skridt for Skridt har det været muligt at fordrive den indbildte Østerbygd derfra, idet den stadig trækkes længere mod Nord. Graah fordrev den til Nord for 65° , Holm har vist, at den ikke har ligget Sonden for $66\frac{1}{2}^{\circ}$, men endnu er der jo et Stykke uundersøgt Kyst tilbage, og det er ikke umuligt, at Forsvarerne af Østerbygdens Beliggenhed paa Østkysten ville ty dertil.

Man maa imidlertid haabe, at der ikke igjen vil gaa 50 Aar, førend ogsaa den sidste Rest af Østkysten vil blive undersøgt, og dermed Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed for bestandig blive afsluttet.

Forklaring til Kaartene.

1.

I. S. 7. Stephanius' Kaart fra 1570.

Dette Kaart er kopieret efter Th. Thorlacius' Oversættelse 1669 af Bjørn Johnsens grønlandske Beskrivelse, der findes i Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881.

Efter Thorlacius skal Stephanius selv have givet følgende Forklaring til Bogstavernes Betydning, som her meddeles i den Oversættelse, Torfæus (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2885) har givet deraf.

- A. Disse ere de, som Englænderne komme til, og har sit Navn af Tørhed, saasom de der ere tørrede og brændte enten af Solen eller Kulden.
- B. Her ligger Vinland næst op til, som man for Jordens Frugtbarhed og andre nyttige Tings Overflods Skyld kaldede det gode. Vores Landsmænd har ment, at det imod Sønden skulde endes ved det store vilde Hav, men jeg kan slutte af de nye Historier, at enten en Fjord eller et Sund adskiller det fra America.
- C. Dette Land kalder de Riise eller Kæmpeland; for det skal være Kæmpefolk, som havde Horn og kaldes Skrickfinna.
- D. Disse ere mere til Osten, som man kalder Klofinna af deres store Negle.
- E. Jotumheimer eller vanskabte Kæmpers Land, her maa man mene Geirøds og Gudmunds Hovedstad at have været.
- F. Her mener vi er en stor Fjord eller Sund, som løber ud til Rusland.
- G. Et stenfuldt Land, som ofte meldes om i Historierne.
- H. Hvad dette er for en Ø, ved jeg ikke, med mindre det maa være den samme, som en Venediger fandt, og de Tyske kalder Frisland.

Forfatteren til dette Kaart, siger Thorlacius, siges at være Sigurd Stephanson, Islænder, en lærd Mand og Rektor paa Skalholt Skole. Hertil skal Arne Magnussen, ifølge Bussæus (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2886) have bemærket, at, dersom Sigurd Stephanus er Forfatter til dette Kaart, da er der en Fejl ved Aarstallet; thi Stephanus levede senere. Forøvrigt var der en anden Sigurd, der mellem 1570 og 1580 var Rektor ved Skalholt Skole, men, om han er Forfatter til Kaartet, vidste Arne Magnussen ikke.

2.

Tavle 1. Resens Kaart fra 1605.

Originalen til dette Kaart, der i høj Grad er medtaget af Tidens Tand, findes paa Søkaartarkivet. Direkte at fotografere det var en Umulighed, og jeg skylder derfor Hr. Kommandør Rothe min bedste Tak for, at han har ladet det kopiere, hvilket med stor Omhyggelighed og Smag er foretaget af Hr. W. Lynge, paa Søkaartarkivets Bekostning.

D'Hrr. Pastor Dr. H. Rørdam og Bibliotheksassistent D. Andersen have velvilligen hjulpet mig med at læse de ofte næsten helt utydelige Inskriptioner, hvorved det er lykkedes at gjengive det meste af dem. Kopieringen er foretaget med saa stor Nøjagtighed, at selv vitterlige Fejl i Aarstallene ikke ere rettede. Skulde en fremtidig Undersøgelse af Originalen imidlertid vise, at der enten ved Tydningen eller Kopieringen er begaaet Fejl, maa disse i det Væsentlige tilskrives mig, da jeg selv alene har læst Korrektur paa Kopien.

Navnene og Inskriptionerne ere skrevne med to eller tre forskellige Hænder; først en smuk, regelmæssig Haand, dernæst en mindre regelmæssig, der gradvis danner en Overgang til den tredie, og som er tydeliggjort paa Kopien ved, at dens Navne og Inskriptioner ere satte i Parenthes, og endelig den tredie Haand, der er fremhævet ved, at den er understreget. Denne sidste har særlig Interesse, da det utvivlsomt er Hans Poulsen Resens egen Haand.

Som det strax ses, er Kaartet, for Grønlands og de omkringliggende Landes Vedkommende, kun en Kopi af Stephanus' Kaart. Jeg skal ikke nærmere omtale de lange Inskriptioner, da disse tale for sig selv, saa meget mere som de kun staa i et fjernere Forhold til det her omhandlede Spørgsmaal. Hvad der derimod har Interesse, er at se, hvorledes Forfatterne af Kaartet, og navnlig den, der har

gjort de sidste Tilføjelser, Biskop Resen, have tænkt sig, at Bygderne laa paa Grønland, ligesom ogsaa hvor de havde tænkt sig, at Christian IV's Expedition i 1605 var kommen til Landet. Kaartet er vistnok hovedsagelig tegnet for at forherlige denne Expedition, og, medens det synes, som om den oprindelige Forfatter, efter de to lange Inskriptioner paa Grønland at dømme, nærmest har tænkt sig, at de gamle Kolonier havde ligget paa Øst (Nord) Kysten, saa er det aabenbart, at Resen har ment, at de laa paa den anden Kyst, Vest for det «høje Land Hvarf», hvor Grønland, ifølge Ivar Baardsen, burde anduves for at finde Heriolfsnæs og Sandhavn.

Som det ses, er Kaartet tilegnet Kongen, ligesom ogsaa Kansleren Christian Friis' Navn findes derpaa. Endelig synes der i det nederste Hjørne tilhøjre, der er meget beskadiget, at staa Maaned og Aarstal, nemlig September 1605, og derunder J(oh.) P. Resenius.

3.

Tavle 2. Gudbrand Thorlacius' Kaart fra 1606.

Dette Kaart er kopieret efter det Exemplar, der ledsager Arngrim Jonæ Liber de Grønlandia, i Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 12876, og som, efter en Paategning af H. P. Resen, er tegnet af Gudbrand Thorlacius selv.

Paa Grønland staar: *Omnia hæc montana circumqvoque altissimis et horrendis montibus sempiternis nivibus abducta esse scribuntur; og fra Eriksfjorden til Island staar: antiqua navigatio ex isl. grønl. versus.* Efter Torfæus' Oversættelse er Forklaringen til Bogstaverne følgende:

- A. Sneffjelds Jøkul, vesten paa Island.
- B. Hvidsærk paa Grønland, et lignende meget højt Bjerg, stivnet af evig Sne eller Is.
- C. Andet Bjerg paa Grønland, fuldt af Sne og Is og ikke mindre højt; er fra Hvidsærk imod Sonden 14 Dages Rejse.
- D. Tredie Bjerg paa Østersiden af Grønland og nærmest til Eriksfjorden: «Dette Fjeld skal man have ret i Nord, før end Man kan komme ind i Grønlands Fjord, som kaldes Eriksfjord.»
- E. E. E. Østersiden af Grønland, ubeboet med mange Fjorde og Klimper (promontori), saa og Is som mangfoldig ligger omkring Strandsiden, og ikke uden af Sonden og Sydvestvind kan uddrives udi det nordiske Hav. Ellers ligger den continuerlig ved Landet, hvorfor, naar især farende Folk ere blevne kjede deraf,

have de nogle Gange gjort forgjæves Rejser til Grønland. De Norske plejede tilforn at sejle til Grønland fra Bergen, først i Wester an, og siden noget til Norden, indtil de opnaaede den Klimpe Heriolfsnæs udi Grønland.

- F. Den største Fjord udi Grønland, Eriksfjord, saa kaldet af en Islænder, som først fandt den.
- G. Anden Grønlands Fjord uden Navn, uden den kaldes Vesterbygden.

H.H.H. Vestersiden af Grønland, ubeboet og ubekjendt af de Gamle.

- I. Det Sund imellem det Yderste af Grønland mod Sønden og et andet Fastland, som de Nye kalde America; gjennem dette Sund har de Gamle fordum løbet, naar de fandt Vinland. Dette Sund kaldte de Gamle Ginnungagap.
- K. Det, som Gemma Frisius skriver om Qvadrato navtico imellem Island og Grønland, lader noget fabelagtigt.
- L. Et Havsvælg, som de Gamle mente var Aarsag til Ebbe og Flod.
- M. Frisland, saa kaldet af Mercatore og Pagino, men gemenlig Nyaland¹⁾, som er et nyt Land, Syd og Sydvest for Island, og halv saa stor som denne.
- N. Paa denne lange Side af Landet beskriver Mercator og Paginus adskillige Steder og Byer, som jeg med deres Forlov tør sige ere opdigtede, eftersom den store Plads er ganske ubeboet, saasom det ligger under Polo eller Nordstjernen selv.
- O. Det nordiske Hav eller Nordsøen.
- R. Dette Stræde kaldte de Gamle Elivoga.

Paa en Kopi af dette Kaart, der er indbunden sammen dermed, har H. P. Resen egenhændig foretaget følgende Rettelser:

Ordet *antiqva* i Sejlrouten mellem Eriksfjorden og Island har han rettet til *nova* og samtidig angivet en anden Sejlroute, mellem Hvidsærk og Sneffeldsjökul (A. og B.), som han har betegnet: *vetus navigatio*. Dermed har han sandsynligvis kun villet antyde, at i den tidligste Tid gik Sejladsen fra Island lige over til Grønland og saa ned langs Kysten; men senere lærte man at gaa lige til Sydspidsen af Landet, hvorved man baade fik en kortere Vej og undgik Isen.²⁾

¹⁾ Der staar egentlig *Ulpaland*, men dette hidrører fra en Fejlæsning af Th. Thorlacius.

²⁾ Dette synes Eggers at have misforstaaet, ligesom han heller ikke lader til at vide, hvem det er, der har foretaget denne Rettelse. Landhusholdningsselskabets Skrifter. 4de Bind. S. 295.

Dernæst har Resen forandret Hvidsærken, (K, Qvadrat. navtic.), der, saaledes som f. Ex. Olaus Magnus angiver det, skulde være en Klippe mellem Island og Grønland, til Gunbjørneskjærene, og endelig har han gjort det første af de 3 Fjelde, der i Følge Gripla ligge paa Grønland, og som Gudbrand Thorlacius havde aflagt derefter, til Hvidsærk, endskjøndt just dette Fjeld efter Gripla skulde være det, der laa nærmest Bygden.¹⁾

Endvidere har Resen ved Bogstavet D. skrevet Høgeland og Hvarf og paa Vestsiden af Heriolfsnæs skrevet «Sand» (Havnen).

Denne saaledes vilkaarlig forandrede Kopi af Gudbrands Kaart er det, Th. Thorlacius har kopieret, og som Torfæus, efter ham, i det Væsentlige har publiceret i Grønlandia antiqva.

4.

Tavle 3 og 4 og II. S. 10. Halls Kaart fra 1605.

I «The voyages of William Baffin 1612--22» (Hakluyt Society 1881. S. XXI) har Cl. R. Markham henledet Opmærksomheden paa et Manuskript med 4 Kaart af James Hall, der angaar den Rejse, Hall som Navigator ledede i 1605 til Grønlands Gjenopdagelse, og hvorved det endelig lykkedes at finde det tabte Grønland igjen. Da det forekom mig, at disse Kaart maatte være af stor Betydning for Grønlands ældre Kartografi, henvendte jeg mig til «Kommissionen for Grønlands geolog. og geograf. Undersøgelse» og bad den om at udvirke Tilladelse til, at dette Manuskript maatte blive udlaant til Afbenyttelse paa et af vore offentlige Bibliotheker. Gjennem Udenrigsministeriet erholdtes, desto værre, det Svar, at Udlaan var en Umulighed, da en Parlements-Akt forbød det. Hr. Legationssekretær Gosch viste imidlertid Sagen den Velvilje egenhændig at afskrive Manuskriptet, ligesom han ogsaa kalkerede Kaartene og senere lod dem fotografere, hvilke Fotografier, i formindsket Maalestok, ere gjengivne paa Tavle 3 og 4.²⁾ Manuskriptet synes at være en til Kongen, umiddelbart efter Hjemkomsten, indgiven Rapport, og indeholder i Hovedsagen det samme, der, men langt udførligere, er meddelt i Purchas His Pilgrimes. 1825. Vol. III. S. 814.

¹⁾ Se G. h. M. III. S. 225.

²⁾ Alle 4 Kaart ere i Originalen lige store og have Størrelsen: 15 og 13 Centimeter.

Angaaende dette Manuskript har Hr. Gosch velvilligst meddelt følgende:

Manuskriptet til Halls Beretning henhører til den tidligere kongelige Afdeling af British Museums Manuskriptsamling og er indbunden med flere andre i et lille Kvarbind. Det bestaar af 21 Blade, af hvilke 2 tjene som Omslag, 6 indeholde Texten, 4 have Skrift paa Forsiden og Kaart paa Bagsiden; de følgende 9 have paa Bagsiden en Kompasrose, som om det har været Hensigten at tegne Kaart dér, men de ere ellers blanke¹⁾, undtagen forsaavidt, at det første af dem paa Forsiden har Forklaringen til det sidste Kaart. Tegningerne ere temmelig raat udførte med Pen og Blæk; de 4 Kaart ere let kolorerede. Vandet er anlagt blaåt, Højderne nærmest Vandet grønne og brune, de af Isblinken fremragende Toppe brunlige. Vaabnet paa det sidste Kaart er heraldisk koloreret.

Da Manuskriptet, som nævnt, ikke indeholder noget af Betydning, som ikke findes hos Purchas, har jeg ikke anset det for nødvendigt at aftrykke det her; kun en enkelt Bemærkning, der ikke findes hos Purchas, kan dog anføres, nemlig at Cunningham i Kong Christiansfjord tog Landet i Besiddelse i Kongens Navn og medtog Jord og Sten. Denne Ceremoni, skulde man synes, var temmelig overflødig og var vistnok ogsaa malplaceret, da Christian IV næppe vilde indrømme, at han ikke var Herre over Landet i Forvejen; se saaledes hans ovennævnte Skrivelse af 1ste April 1606. Forøvrigt havde jo allerede Frøbisher taget Landet i Besiddelse for Dronning Elisabeth og kaldt det West-England, men rigtignok under den Forudsætning, at det var det gamle Frisland.

De i Manuskriptet værende 4 Kaart og nogle Landtoninger vidne om Dygtighed og Omhyggelighed fra Kaarttegnerens Side. Saaledes er Kong Christiansfjord aflagt saa nøjagtigt, at Kaptajn Jensen, der har kaartlagt denne Egn, øjeblikkelig kjendte den som værende Fjorden

¹⁾ Deraf kan man forklare sig, at et Par af Kaartene, Kong Christiansfjord og vistnok ogsaa Cunninghamsfjord, ere galt orienterede. Paa Fotografierne ses det nemlig, at Nordpunktet paa Kompasroserne paa alle Kaartene, maaske med Undtagelse af Kong Christiansfjord, oprindelig har været, hvor nu Østpunktet er, men er bleven udraderet og flyttet til det daværende Vestpunkt. Kaartene ere altsaa indtegnede paa det orienterede Papir, og, da Fejlen i Orienteringen opdagedes, er Kompasrosen drejet 90° mod Vest. Om just denne Vinkel var den rigtige, synes for et Par af Fjordenes Vedkommende at være tvivlsomt.

Itivdlek paa $66^{\circ} 33'$ N. B. Denne Lighed er ogsaa slaaende, hvilket enhver kan overbevise sig om ved at sammenligne Kaartet over denne Fjord, der er gjengivet paa Tavle 4, med det Kaart af Kaptajn Jensen, som den kgl. grønl. Handel har udgivet i 1885. At det er muligt med saa stor Sikkerhed at vide, i hvilken Fjord det var, at Hall i 1605 førte den Del af Expeditionen, der fulgte ham, til Land i Grønland, har ikke alene historisk Interesse, men ogsaa Betydning derved, at man sættes i Stand til med temmelig stor Nøjagtighed at bestemme de øvrige Fjorde, denne Expedition var inde i, ligesom ogsaa de Fjorde, de senere Expeditioner besøgte og navngave. Cunninghams Bjerg bliver altsaa Fjeldet Kakatsiak, der ligger paa Nord-siden af Itivdlek og, som alle Fjelde af dette Navn, uagtet sin ikke store Højde, dog spiller en fremtrædende Rolle i Landskabet. Hall angiver Ankerpladsen i Kong Christiansfjord til $66^{\circ} 25'$ N. B. og Mundingen af Fjorden til $66^{\circ} 30'$. Da nu denne imidlertid ligger paa $66^{\circ} 32\frac{1}{2}'$, kan man altsaa slutte, at Halls Breder ere for smaa, hvilket ogsaa fremgaar af, at han lægger Fair Island paa $59^{\circ} 20'$, endskjøndt den ligger paa $59^{\circ} 33'$. Søger man altsaa ved Hjælp af Kaptajn Jensens Kaart at identificere de af Hall undersøgte og kaartlagte Fjorde og Forbjerge, idet man erindrer, at Halls Breder kunne være indtil $13'$ for smaa, men ikke for store, kommer man til følgende Resultat, idet man gaar ud fra Halls Forklaring til Kaartet, Tavle 3, efter Hr. Legationssekretær Goschs Afskrift:

The coast of groeneland with the latitudes of havens and harbors as I founde them.

- A. Queene ann's Cape in 66° = Kingatsiak paa $66^{\circ} 10'$.
- B. King Christianus forde in $65^{\circ} 25'$ = Itivdlek paa $66^{\circ} 33'$.
- c. henririk Romles ford in $66^{\circ} 35'$ = Ikertok paa $66^{\circ} 45'$.
- D. Qveen Sophias Cape in $66^{\circ} 45'$ = Kangarsuk paa $67^{\circ} 4'$.
- e. Knights Ilandis in $66^{\circ} 58'$ = Kagssit Øerne paa c. 67° .
- f. Cunninghams ford in $67^{\circ} 25'$ = Sundet indenfor Arfit paa $67^{\circ} 38'$.
- g. prince Christianus ford in $67^{\circ} 30'$ = maaske Nordenden af samme Sund paa $67^{\circ} 47'$.¹⁾
- h. arnolds sound in $67^{\circ} 45'$ = Sundet indenfor Rifkol paa $67^{\circ} 58'$.
- I. Bavhovse sound in $67^{\circ} 56'$ = Sundet indenfor Simiutak paa c. $68^{\circ} 9'$.
- k. Brade Ransons ford in 68° = Atanek paa $68^{\circ} 7'$.

¹⁾ Se Jensens Kaart i «Meddelelser om Grønland». II. Tavle V, og Søkaart-arkivets Kaart over Vestkysten af Grønland fra 67° til 73° N. B. 1886.

L. Christin Friesses cape in $68^{\circ} 35'$ = Vestenden af Sarkardlek paa $68^{\circ} 37'$.

Halls Forklaring til Bogstaverne paa de 3 paa Tavle 4 gjengivne Kaart er følgende:

1. The Kinge Christianus his Forde:

- a. = Cunninghams mounle.
- b. = the place of oure first ancoring.
- c. = Slinge Road.
- d. = denmarks haven.¹⁾
- e. = Trost lland.²⁾
- f. = Trost haven.³⁾

2. Cunninghams forde:

- a. the first place of ancoring in this ford.
- b. Catt Sound or weike.
- c. greene Sound or weike.
- d. musle sounde.

3. Brade Ransons Forde:

- A. Shoulde wike.
- B. henriks pass.
- C. cliffe road.

Kaartet II., S. 10, der er kopieret efter Tavle 2 i «Ymer» 1886, der igjen er kopieret efter et Manuskript, mærket K. 29, i det kgl. Bibliothek i Stockholm, viser ligeledes Resultatet af Rejsen i 1605, indpasset i et Kaart, der maaske hidrører fra Davis. Dette Kaart viser formentlig, hvorledes Frobisher Strædet er blevet indlemmet i Grønlands-Kaartet. Omstaaende Kaart⁴⁾ Nr. V, der stammer fra Halls sidste ulykkelige Rejse i 1612, har Interesse derved, at det, foruden at vise stor Overensstemmelse med det foregaaende Manuskriptkaart, tillige maaske giver en Nøgle til Forklaringen af den forunderlige Banke med 25 Favne Vand paa, der under Navn af Gunbjørn Skjærene findes paa hollandske Søkaart midt imellem Grønland og Island, SV. for en Øgruppe, Gunbjørnøerne. Se saaledes f. Ex. Kaartet Nr. III, hvor Dybden dog ikke er angivet. Paa Gatombes Kaart findes der nemlig

¹⁾ d. kan ikke ses paa Kaartet, men skal staa paa Syd (Øst) Enden af den store Ø paa Fjordens Sydside.

²⁾ Øen i Mundingen af Fjorden.

³⁾ Den tvedelte Bugt i Mundingen af Fjorden. Til Bogstavet h findes ingen Forklaring.

⁴⁾ Churchill, A Collection of Voyages and Travels. 1732. Vol. VI. S. 245.

de hollandske Kaart er bleven til Gunbjørneøerne, og Fiskebanken til Gunbarschaar med de 25 Favne Vand. Destoværre angiver Frobisher ikke, paa hvilken Dybde det var, han fiskede.

5.

Tavle 5 og 6. Joh. Mejers Kaart fra 1652—53.

Disse Kaart, der ere tegnede for at vise Danells Rejser i 1652 og 53, ere kopierede efter Johannes Mejers haandtegnede Atlas paa det store kgl. Bibliothek. ¹⁾

Ovenfor har jeg allerede antydnet, at den Maade, hvorpaa Danells Rejse og Isranden er anlagt, ikke absolut behøver at vise, at der skulde ligge et Kaart af Danell til Grund derfor, da det godt kan være tegnet efter Danells Journal, maaske med Hjælp af Danell selv eller en af hans Folk. Under alle Omstændigheder er det alligevel de Kaart, der klarest illustrere Danells Rejser, hvorfor de ere medtagne her. I Mejers Atlas findes en hel Række Kaart over Grønland, der alle vise, at Mercators Grønland er lagt til Grund derfor, men, forunderligt nok, opløser han Landet i en Mængde vel bebyggede og bevoxede Øer, uden Spor af den Is, som, efter de ældre Forfatters enstemmige Mening, bedækkede hele Landet. Paa en meget kritikløs Maade ere Navnene fra de gamle Beretninger spredte over Landet; men, hvad der navnlig vakte min Opmærksomhed ved disse Kaart, var den Mængde eskimoiske Navne, der ligeledes findes derpaa. Jeg tænkte mig først, at Mejer muligvis kunde have faaet Oplysninger fra Danells Grønlændere, der jo vare nogen Tid i Slesvig, og tillagde derfor disse Navne en vis Betydning. Ved imidlertid senere at sammenligne de af Mejer anførte eskimoiske Navne med Navnelisten hos Oleareus, er jeg kommen til det Resultat, at han har taget alle sine Navne derfra og anbragt dem over de af Eskimoerne beboede Strækninger, paa samme Maade, som han har anbragt de gamle nordiske Navne over de Strækninger, han mente, de gamle Islændere havde beboet. ²⁾

¹⁾ Gl. kgl. Samling. Fol. Nr. 709. Naar Mejer paa det ene Kaart citerer Oleareus, viser det altsaa, at i det mindste denne Tilføjelse, om ikke selve Kaartet, er yngre end 1656.

²⁾ Af de 100 eskimoiske Ord, der findes hos Oleareus: Vermehrte Moscovitische und Perseanische Reisebeschreibung zum andern Mal herausgegeben 1656, S. 171, har jeg fundet, at Mejer paa sine Kaart har anbragt omtrent treds, dels fuldstændig ordret og dels med saa smaa

Tavle 7. Theodor Thorlacius' Kaart fra 1668—69.

Originalen hertil opbevares paa Søkaartarkivet, men, da den ikke lod sig fotografere, maatte den først rentegnes. Paa denne Kopi er der imidlertid udeladt en Mængde Navne paa Steder i Norge, Island o. s. v., medens alle Originalens Navne paa Grønland ere medtagne, med Undtagelse af de større Inskriptioner, der ere markerede ved Tal, og hvis Indhold er følgende:

1. Tali fere amictu vestiti incedunt Barbari, qui ad occidentale hoc Grønlandiæ Latus in specubus subterraneis et tentoriis ex phocarum ac ferarum pellibus confectis frequentes habitant. De origine horum non satis constat est tamen veri haud absimile ex America eos huc transiisse, lingvam enim habent peculiarem, et Solem præcipue adorare videntur. Piscatione plurimum victitant, quam in cymbulis pelliceis exercent. Crudis etiam phocarum et ferarum carnibus vescuntur, arma illis sunt arcus et sagittæ, nec non funda et hastæ ex balenarum ossibus fabricatæ. Hujusmodi homines feros in Daniam secum attulerunt Gotschaicus Lindenovius, Nobilis danus, et Johannes Koningham à laudatissimo Rege Christiano IV Ao. 1605 Grønlandiam quæsitum emissi, et post hos etiam David Denelle, qui præter varias merces Grønlandicas fæminas duas, ante annos aliquot secum advexit.

2. In his duobus sinibus, Christiansfjord et Coninghamsfjord, diutule commorabatur Regia navis Ao. 1605, Cujus Capitaneus erat Johannes Coningham, nobilis Scotus, Gubernator autem Jacobus Hale Anglus qui totam hanc navigationem accurate descripsit. Refert ille lateri huic grønlandico, perquam montoso, insulas plurimas adjacere navium stationi aptissimas. Sinus etiam longissimos continentem ingredi, 10 et 12 miliaria Anglica excedentes, terram ipsam adeo fertilem se deprehendisse ait, ut nisi auptopsia edoctus, nunquam crediturus fuisset, regionem tam boreo climati subjectam ejusmodi qualitatibus gaudere.

Variationer, at de kunne antages for Skrivefejl. Næsten alle de øvrige Navne paa Mejers Kaart kunne, for Grønlands Vedkommende, henføres til de gamle nordiske Navne. Ser man endvidere hen til, hvorledes Mejer i sit Atlas har copieret Frisland, som det siges, efter Megis er, bliver man uvilkaarlig lidt betænkelig ved at se den Betydning, der i Almindelighed tillægges hans Forsøg paa at give et Billede af Slesvigs Vestkyst i Midten af det 13de Aarhundrede, selv om han naturligtvis der har haft fastere Grund at staa paa end i Grønland.

3. Anno 1636 appulit hic navis danica Leo ruffus nuncupata quæ præter pelles phocarum et dentes balenarum argenteam etiam mineram attulit.

4. Insulas hasce D. Arngrimus Jonas in sua Gronlandia Sckrælingia Land appellare videtur, ego tamen illas potius existimarem esse insulas, quas Leifus Eirici Ruffi filius ex America rediens obvias habuisse fertur, priesquam Gronlandiam attingeret, qua de re Arngrimi Gronlandia videri poterit.

5. Biorno Sckarsaensis, qui annales gronlandicos ante annos aliquot conscripsit, ait, suo securo navem Hamburgensem ad hoc Gronlandiæ latus appulisse, et sinum tandem ingentem, angustis admodum faucibus (vulgo Fjordin ollum Leingre) obvium habuisse ubi jacta anchora, insulas aliquot ab hominibus cultas deprehenderunt, occupataque earum una, casas piscatorias, qualibus Islandi uti solent viderunt nec non hominem nuper mortuum vestibus ex panno et pelle confectis indutum, apud quem culter admodum attritus jacuit. Existimamus igitur istis in locis, aliquos hominum Christianorum etiamnum superesse reliquias.

6. Ad hoc Litus piscationi operam dedere Veteres Grønlandi, sed astivo tantum tempore, sub autumnum statim domum redierunt.

7. Vastissimum hunc Gronlandiæ gyrum antiqui Trollebotne nuncuparunt a Gigantibus, qui hic habitare existimabantur glaciei istius fluitantis quasi receptaculum est, quam ex hoc littore ad Grønlandiam meridionalem et Islandiam venti septentrionales sæpenumero deferunt.

8. Latus hoc Grønlandiæ veteres Sualbarda apellabant, quæ vox latus vel marginem frigidum denotat, totus hic tractus montibus abundat editissimis perpetua nive lectis Litori autem glacies continue adhæret.

